PÁSKÁNDI GÉZA

VENDÉGSÉG

(Dávid Ferenc avagy: UNUS EST DEUS?)

Történelmi dráma három felvonásban

Személyek:

DÁVID FERENC	**DÁVID FERENC veje**
SOCINO	**MÁRIA**
BLANDRATA GYÖRGY	**KAPITÁNY**
KATONÁK	

1578-ban Báthory Kristóf erdélyi fejedelem Blandrata György sugallatára meghívja Erdélybe Socini Fausto olasz származású unitáriust, akit a Dávid Ferenc házába szállásoltatnak el, nyilván azzal a céllal, hogy megfigyelje a püspököt. E darabban a Socino név a Socini Fausto név összevonásából ered. Mária — költött alak. A történelmi híséghez csak a legkevésbé lényegesebb dolgokban ragaszkodott a szerző. Elsősorban a humanista Dávid Ferencnek, a zseniális hitvallónak akart — a maga szerény eszközeivel — emléket állítani.

ELSŐ FELVONÁS

SZÍN: Dávid Ferenc házának egyik szobája. Barlangszerű. Csergével letakart két ágy egymással szemben. Az egyik cserge fekete-fehér csíkos (a Dávid Ferencé), a másik (a Socinóé) sárga. Az ágyak különösek: kecskelábúak. A földön valamilyen állatnak a bőre. A szoba közepén fatönkszerű asztal, mellette háromlábú székek (számszerint három), az asztalon kancsó borral, három fapohár. Van egy padlásra vivő lépcső a jobb oldalon. Ablak nincs. A háttér hol sziklaszerű kiszögellésű, hol látszanak rajta a foghíjas téglák, az az érzésünk, hogy hull a vakolat. Pókhálók. Két kijárat jobbra és balra, nem ajtók, csupán két rés a falban.

(Dávid Ferenc veje jön le a lépcsőn, hátrafelé beszél.)

DÁVID FERENC VEJE: Ferenc, hogy nem hallottál róla? A doktor úr idehozatta a házadba, hogy veled háljon, veled egyék, és minden titkodat ellesse. *(Megáll a szín közepén, a nézőkkel szemben, Dávid Ferenc bakancsa látszik a legfelső lépcsőfokon.)*

DÁVID FERENC: Titka csak Istennek van, én nem vagyok ő.

DÁVID F. VEJE *(a közönség felé beszélve, mintha közöttük lenne Dávid Ferenc):* Ferenc, mikor hallottál ennél nagyobb disznóságot... A fejedelem meginvitál egy kalandor unitáriust, egy olyat, akit egyetlen ország sem fogad be Európában, mert a királyok félnek tőle, nem bíznak benne, mert akinek ma a fenekét nyalja, azt holnap képes lesz ugyanazon a lyukon karóba huzatni, ma hízeleg, mert hatalmas vagy, holnap, ha ő kerül a hatalomra, úgy néz rád, mint kutya vissza a piszkára, egy ilyen kalandor teo-

lógus, aki a bátyja híréből él, egy ilyet invitált meg a fejedelem, hogy téged megfigyeltessen... Ez mindennél nagyobb megaláztatás számodra, mert ha legalább egy másik Servetust küldtek volna a nyakadra megfigyelőnek, ő méltó lenne hozzád. Látod, Servetus boldog lehetett, mert legalább egy Kálvin pusztította el. Neked is voltak méltó ellenfeleid, akármilyen nagyszájú és rondaszavú is volt Méliusz Péter, de egyenesen ugrott a torkodnak, nem tagadta, hogy a torkodra tör, hátulról nem ütött volna le soha. Pedig ő kálvinista volt. És látod: Blandrata és ez a Socino unitáriusok, mégis odadobnának a katolikus Báthorynak, a jezsuiták bérencének, csupán azért, hogy ők lehessenek az urak az unitárius egyházban. Mert ki akarnak egyezni. És te?!

DÁVID FERENC: Én? Én unitárius vagyok.

DÁVID F. VEJE: Hát Blandrata mi? Hát Socino mi? Ők is unitáriusok, mégis Báthory malmára hajtják a vizet.

DÁVID FERENC: Én akkor is unitárius vagyok.

DÁVID F. VEJE: Nem értem a birkatürelmedet, Ferenc! A fejedelem meginvitál egy besúgót, és még annyi becsület sincs benne, hogy legalább oda, a saját házába vigye. Hozzád szállásolja el.

DÁVID FERENC: Honnan tudod, hogy Báthory szállásolta el nálam?

DÁVID F. VEJE: Persze a Blandrata ötlete volt, de ez nem számít. Nem az ilyesmin múlik a gaztett. A te házadba küldték, te eteted, te itatod, te szólsz hozzá, hogy ne unja magát, te a saját besúgódat, igen, Ferenc, te tartod el a saját besúgódat.

DÁVID FERENC *(lejjebb lép):* Isten tartja el.

DÁVID F. VEJE: Isten?! De a te házadban, a te kenyeredből, a te borodból, a te idegeidből!

DÁVID FERENC: Isten élősdijei vagyunk, Isten tetvei, bolhái vagyunk mindahányan.

DÁVID F. VEJE: Csakhogy Istent nem lehet besúgni, sem megölni, de téged igen. Gyanakodj ember módra, Ferenc!

DÁVID FERENC: Nem gyanakszom. Ha Istenben bízom, bízom mindenkiben. Ha Isten öl meg, mindenki megöl. Ha mindenki megöl, Isten öl meg.

DÁVID F. VEJE: Ferenc, Ferenc, túl magasan vagy, nem értenek téged. Nem értik, mit akarsz, még azt sem értik, miért kell három isten helyett egy, amikor nekik úgyis mindegy, ha nekik, ami kell, ételük, italuk, éjjelre meleg asszony megvan, mit bánják ők, hogy egy az Isten vagy három.

DÁVID FERENC *(lejjebb lép):* Ha e világon csupán egyetlen embernek kellene az egyetlen Isten, már akkor is megérné, hogy hirdessem őt.

DÁVID F. VEJE: Ferenc, én tudom, mit beszélsz, de téged nem értenek, csak azt tudják, hogy tudós vagy, hogy milyen nagy eszed van, de azt is csak onnan tudják, hogy nem értenek. De én értelek, és én nem akarom, hogy az értelmed elpusztuljon. Inkább Blandrata, inkább a fejedelem, mint te.

DÁVID FERENC: Aki Istennek kedvesebb, az pusztul el.

DÁVID F. VEJE: Hát te pusztulsz el!

DÁVID FERENC: Nekem így lesz a jobb.

DÁVID F. VEJE: Isten, csak most ne légy igazságtalan. Ne hagyd, hogy egy értelem elpusztuljon, ne hagyd, hogy egy gondolat elpusztuljon. Istenem, én szeretem a népeket, az embereket, te látod lelkem, hogy szeretem, most mégis azt mondom: hány embert éltettél sokáig, Istenem, hány olyan embert, aki ölt, gyilkolt, hány olyan embert, aki egész életében csupán annyira gondolt, ami szemének-szájának-farkának kellett, ennyire gondolt, semmi többre, hány olyan embert éltettél, Istenem, akik csak ennyit mondtak naponta: igen, nem, komám, hogy ez a csizma, jó ez a kolbász, hány olyan embert éltettél, Istenem, akiknek bőre nem pihéződött sem zenédre, sem verseidre, sem gondolatod árnyalatára, hány olyan embert éltettél, Istenem, és sokáig, akik nem gondoltak rád soha, és akik nem gondoltak hosszan, mélyen, semmire soha — hány ilyen embert éltettél, Istenem. Kérlek, bocsáss meg, én szeretem az embereket, a népeket, bocsáss meg, Istenem.

DÁVID FERENC *(lejjebb lép, már térden felül látszik):* Értem imádkoztál?

DÁVID F. VEJE: Nem, egy gondolatért.

DÁVID FERENC: Most már tudom, hogy miért küldték Socinót.

DÁVID F. VEJE: Mert Blandrata külső érvekkel, más országi érvekkel akarja megtámasztani állítását. Azt, hogy te hitújító vagy, s hogy minden hitújítás veszedelmes a fejedelemre s az egyházak jóbékéjére. Ehhez kell neki ez a Socino.

DÁVID FERENC: Lehet, hogy Socino besúgó, de nekem mégis Isten küldi őt.

DÁVID F. VEJE: Ha nem hinnék annyira benned, megint azt mondanám, hogy birka vagy, Ferenc! Hát nem látod, hogy ezt a tetvet Blandrata doktor és Báthory küldte a nyakadra?!

DÁVID FERENC *(lejjebb lép, már derékig látszik):* Isten küldte, hogy neki is bebizonyitsam igazamat... Nem, Socino nem fog elárulni engem, nem fog elárulni, mert megbizonyosodik igazamról.

DÁVID F. VEJE: Ferenc, ez az ember ki van szolgáltatva Báthorynak. Ennek az embernek nincs hová mennie, vagy árulkodik, vagy röpítik, mint a dögkeselyűt, mert minden földi országban már kiviselte magát, egyetlen király sem szívleli, mert lázított, már csak a levegő nem ismeri talán, s ha mégis ismeri, az meg azért van, mert bűzlik. Ferenc, ez az ember, mert hontalan, csak elárulhat téged. Nincs hová fejét lehajtsa: csak az árulásba. Az árulás az ő hazája.

DÁVID FERENC: Ha elárulna is, akkor is meg kell próbálnom. Az ő árulása is jó lesz valamire.

DÁVID F. VEJE: Mire, az istenért, mire?!

DÁVID FERENC *(lejjebb lép, melléig látszik):* Hogy Isten lássa: végső bizonyítékunk arra, hogy őt szeretjük, az, hogy megtámadjuk a képtelent is.

DÁVID F. VEJE: Túl sok értelmet adtál egy helyre, Uram, s akinek kevesebb jutott, dühödt irigységében elpusztítja a legszebb értelmeket, bosszúból, hogy nem tudja egy szintre süllyeszteni önmagával. Nekem itt több szavam nincs. *(El, sötétedik.)*

DÁVID FERENC *(lejjebb lép, feje azonban már nem látszik, mert teljesen besötétedett):* Istenem, elárulhat mindenki, csak Te soha el ne hagyj engem, kérlek, Istenem, Te soha el ne árulj engemet. *(Teljes sötét, szünet.)*

(Világosság lesz, ugyanaz a szín, Blandrata háttal a közönségnek, a lépcső felső fokán Socino bakancsa látszik, ugyanolyan ormótlan, mint a Dávid Ferencé volt.)

BLANDRATA GYÖRGY: Isten hozott, Socino. Már napok óta várunk, a fejedelem kocsit küldött érted.

SOCINO: Fontos személy lettem a fejedelemnek. Minek tulajdonítsam?

BLANDRATA: Nagyon rövidre szabtad a memóriádat, Socino, pedig nagy szükséged lesz rá rövidesen.

SOCINO: Úgy beszélsz, mintha ti tennétek nekem szívességet.

BLANDRATA: A gyanúm az, hogy a szívesség kölcsönös. A vendégünk vagy.

SOCINO: Drága vendégség ez.

BLANDRATA: Nem fogsz te attól hányni, Socino, amit kérünk tőled.

SOCINO: Erős gyomrúnak tartasz, igaz, te is az vagy, doktor úr.

BLANDRATA: Na, hagyjuk abba a párbajozást, már keserű a szám a sok hitvitától. Majdnem tizedik éve, hogy hitvitát früstükölök, ebédezek és vacsorázok. *(Más hangon.)* Tudod, mi a teendőd?

SOCINO: Sejtem. De én hitből akarom, megérted, hitből akarom tenni, amit teszek.

BLANDRATA: Hát higgy!

SOCINO *(lejjebb lép):* Semmi megbízást nem vállalok, csak ezt a belsőt, s ha ez megvan, akár ölhetek is. De csak hitből.

BLANDRATA: Ne buzogj hiába. Vendég vagy, Socino. Ne kívánj magadnak több lelkiismeretet a kelleténél. *(Más hangon, az ágyra mutat.)* Ez a balsó ágy a tied.

SOCINO: S ő hol fog hálni?

BLANDRATA: Ebben. *(A jobboldali ágyra mutat.)* Lesz cselédetek is. Máriának hívják.

SOCINO: S ő hol fog hálni?

BLANDRATA: Itt. *(A földre mutat.)* Ő hozza a híreidet.

SOCINO: S a tájat, ezt a csudás tájat mikor barangolhatom be?

BLANDRATA: Innen nem mozdultok ki.

SOCINO: Egy napra sem?

BLANDRATA: Egy percre sem.

SOCINO: És ő mit fog szólni mindehhez?

BLANDRATA: Ő már betegeskedik, öreg is, ő maga sem szokott kijárni. Észre sem fogja venni, hogy nem megy sehova.

SOCINO: Hát én? Én sem öreg, sem beteg nem vagyok.

BLANDRATA: Ne finnyáskodj. Neked a küldetésed adja a szabadságod, mert érzed, hogy így kell, hiszed, hogy így kell, tudod, hogy így kell lennie, ezért otthonnak érzed *(körülmutat)* ezt a tért. *(Más hangon.)* Ott balra az árnyékszék van, hisz oda még a szentek is járnak.

SOCINO: Miért nékem mondod? Az ő lakása, ő csak tudja, hol van.

BLANDRATA: Ő igen, de te nem. És ő egyedül nem mehet, mert *(kissé gúnyosan)* a lába gyönge, kísérnetek muszáj.

SOCINO: Ez neked hit? Ez neked küldetés? Hogy egy vén ember bűzeit szagoljam?

BLANDRATA *(enyhe rosszallással):* Socino, jól tudod, hogy vendég vagy, azt is jól tudod, hogy az egyháznak élnie kell mindenekfelett. Egy embert mindig oda kell tudnunk adni az egyházért.

SOCINO: És te honnan tudod, hogy éppen ő az az egy, akit oda kell adnod?

BLANDRATA: Mert én nem lehetek az, mert én hamarabb hittem az egy Istenben, mint ő.

SOCINO: A hit nem régiség dolga, doktor úr.

BLANDRATA: De a megmaradásé igen. Egy életet tettem rá, pedig még pap sem voltam. Én nem azért szegődtem ehhez a hithez, mert ebből élek, mert hasznot húzok belőle, én orvos vagyok.

SOCINO: S a te imád szebb, mint a papoké? *(Kissé gunyorosan.)* Orvos is, pap is, nem sok ez egy kicsit, doktor úr?

BLANDRATA: Hát ő mi minden nem volt? Katolikus, lutheránus, kálvinista és most unitárius. Hiszel te abban, hogy egy ember egyetlen életében ennyi hitet tud váltani, és mindet őszintén hitte is?

SOCINO: Ezt majd meglátom. De te hitbéli régiségedre ne hivatkozz, mert Istennek nem az a fontos, ki voltál, hanem azt várja, mivé leszel.

BLANDRATA: Én azzá lettem, ami voltam is. Nem újítottam, mint ő. Nem akartam újítani, mindenáron, mint ő, nekem jó volt a régi hit.

SOCINO: Doktor úr, a katolikusokhoz képest te is újítottál.

BLANDRATA: Egyetlen fordulat egyetlen életben még Isten szemében is elfogadható. Gondolj Péterre. *(Más hangon.)* Vállalod?

SOCINO: Úgy beszélsz, mintha minden percben csakis Isten szemébe néznél, még most is, amikor engem ilyesmire bujtasz.

BLANDRATA: Az egyház kéri. Inkább egy ember, semmint az egy Isten egyetlen igaz egyházát áldozzam fel.

SOCINO: Akkor miért tűröd az országgyűlésben a katolikusokat és a többi protestánsokat?

BLANDRATA: Mert ők is hisznek Istenben. Csak ők háromban, mert eltévelyedtek. Én pedig, mert megleltem az igaz utat, egyben.

SOCINO: *(lejjebb lép, enyhe gúnnyal.)* Ezért akarsz egy Istenért mindenáron egy embert feláldozni? És még meg is jelölted, hogy ki legyen az. Ki választott ki téged, hogy valakit is kiválaszthass az áldozatra?

BLANDRATA: Az egyetlen igaz Isten, akinek egyháza az erdélyi unitárius gyülekezet. Vállalod?

SOCINO: Miért beszélsz mindig az Isten nevében? Azt hiszed, csak te ismered őt, azt hiszed, csak téged szeret? Hátha őt is szereti? Vagy tán magánkihallgatásra jársz Istenhez, s neked négyszemközt bevallotta, hogy épp kit kell megölnöd? *(Lejjebb lép.)*

BLANDRATA: Muszáj Isten nevében beszélnem, ha hozzá szolgának elszegődtem.

SOCINO: Szolgának igen, de nem kiválasztónak is.

BLANDRATA: Ha így ellenszegülsz, ha így támadsz, akkor mégis miért vállalod el, hogy megfigyeld a püspököt?

SOCINO: Még nem vállaltam el. Én mindent legfönnebb útközben vállalok. Előre semmit. Majd közben, előre semmit.

BLANDRATA: Vállalni fogod, mert te is érzed, hogy az újítások kora lejárt. Nem hívhatjuk ki magunk ellen ismét a többi egyház haragját. Meg kell őriznünk azt az egyházat, amivé már lettünk. Most a szilárdítás kora jő el. Most nem az elme szikráira van szükségünk, nem a képzelet villanásaira, mert ezek lehetnek akármily csodálatosak is, csupán veszélyt hozhatnak arra, ami már a fejedelem szemében is hatalomnak számít: az unitárius egyházra. Új fejedelem jött. Ilyenkor mindig föl kell áldoznunk valakit. Mindig valakit. Valakiket. Embereket vagy csupán egy embert.

SOCINO *(lejjebb lép, már szinte mellig látszik):* De lehet, hogy ez az ember hatalmasabb nálam.

BLANDRATA: Hatalmasabb, ez igaz.

SOCINO: Akkor miért okozzam vesztét? Megöljem, aki okosabb?

BLANDRATA: Az egyház...

SOCINO: S ha mindenkit megölünk, aki az egyházban okosabb nálunk, akkor ki marad? Hülyék egyházát akarjátok? Ha minden bátrat megölünk, mint Kálvin tett Servetusszal, akkor gyávákat teszünk meg papjainknak, nyúlszívűeket hivőinknek, ha minden tudóst kiirtunk, akkor a balgákat, a tudatlanokat hozzuk helyükbe egyházunkba? Ha minden tisztaságot leszúrunk, akkor a mocskot visszük majd a szószékre föl?

BLANDRATA: Ahhoz képest, hogy vendég vagy, túl sok a lelkiismereted.

SOCINO: Csak a lelkiismeretem vendége ne legyek.

BLANDRATA: A fejedelem befogadott, pedig tőled minden országfő irtózik, de Báthory befogadott és eltart.

SOCINO: Engem Servetus megégetett teste tart el, azoké, akik az egyházat már megteremtették. Ha a fejedelemnek kell ez az egyház, mert nélküle már meg nem lehet, akkor nem ő, hanem egyházam tart el. Nem, nem a fejedelem kegye, de a hulláim, hitem halottai tartanak el és fogadnak be itt. Az a szükség, hogy minket már nem lehet letagadni.

BLANDRATA: Hiába kapálódzol, Socino, úgyis tudod, hogy vállalnod kell. Ha otthont akarsz, vállalnod kell.

SOCINO *(lejjebb lép):* Miért zsaroltok olyan otthonnal, ami ráadásul még nem is otthon, csupán vendégség?

BLANDRATA: Akkor talán menj vissza a lengyel királyhoz, hátha keblére ölel.

(Szünet)

SOCINO: Tulajdonképpen mit kell nekem vállalnom?

BLANDRATA: Hogy megfigyeld a püspököt, s amit látsz és hallasz, jelentsd.

SOCINO: Add a bizonyosságot, hogy Dávid Ferenc bűnös, add a bizonyosságot, hogy jó nekünk az ő pusztulása, add a bizonyosságot, Blandrata, s akkor vállalom.

BLANDRATA: Bizonyosságot adni csak Isten tudhat. Ezt te, Socino, legalább úgy tudod, mint a püspök, hiszen legalább úgy tudsz Istent érezni, mint ő. *(Gondolkodásnyi szünet.)* De rendben van. Rád bízom. Ha te magad véled úgy, hogy valamit jelentened kell, ha te magad érzed úgy, hogy ő bűnös, ha te magad érzed úgy, hogy a püspök eretnek és hitújító, s meg akarja osztani az egyházat, akkor jelentsd. Ha úgy érzed... És ha nem — a fejedelem ingyen vendége voltál. *(Más hangon.)* De egyre kérlek, mindig az egyház jövőjére gondolj. Meg kell-e osztani, ami végre egy lett? S ha úgy gondolod, hogy nem — jelents. Jelents!

SOCINO: Csak hitből tudok, csak hitből... Árulkodni, elárulni, jelenteni — besúgni is csak hitből!

BLANDRATA: Vendég vagy e hitben, ne felejtsd el. *(Lassan el, sötétedik.)*

SOCINO *(lejjebb lép a lépcsőn, arca azonban a sötétben nem látszik):* Idehívtak, hogy megfigyeljek egy embert. Minden más országból kiűztek. Nincs otthonom, ágyam, feleségem, szalonnám... *(Kis szünet.)* Könnyű lenne az árulás is, ha szabadon tehetném. *(Hosszú ideig teljes sötét. Világosság. Ugyanaz a szín, néhány pillanatig üres, jön Mária, terít, ételt, italt hoz be, majd egyedül leül enni, mohón. A két oldalbejáraton egyszerre jön be Dávid és Socino. Egy pillanatra megállnak ott, s anélkül, hogy egymásra vagy egymás felé néznének, lassan indulnak az asztalhoz, leülnek, s enni kezdenek. Ezt úgy kell megoldani, hogy egyelőre ne lehessen tudni, melyikük Dávid vagy Socino. Öltözetük is szinte hajszálra egyforma. Mindhárman csupán esznek. Mária fal. Socino szabályosan, szertartásosan eszik, Dávid Ferencen látszik, hogy étvágytalan. Az evés elég hosszúra nyúlik. Közben ki kell derülnie, hogy a három evés — három ember.)*

DÁVID FERENC *(bort tölt, körülnéz):* Kilencen hiányoznak.

SOCINO: Kilencen?

MÁRIA *(vihogva nevet, ő még sokáig eszik):* Kilencen, tízen, húszan.

DÁVID FERENC: Hol a másik kilenc?

SOCINO: Kik?

MÁRIA: Hát a másik kilenc.

DÁVID FERENC *(egyre komorabban):* Hol a másik kilenc?

SOCINO: De Mester!

DÁVID FERENC: Nem vagyok mestered. Hol a másik kilenc?

MÁRIA: Az már igaz. Ferenc úr tud számolni. Ha ő azt mondja, hogy kilenc, az kilenc. Hát hol a másik kilenc?

SOCINO: Uram, én itt vendég vagyok. Bocsásson meg, én nem tudhatom ezeket a dolgokat. Nem ösmerem a ház szokásait. *(Úgy látszik, mintha egy kicsit hibbantnak nézné Dávidot.)*

DÁVID FERENC *(iszik egy kortyot):* Esküszöm, hogy eredetileg tizenketten voltunk, de most hiányzik a másik kilenc. Nem, nem is tizenketten, hanem tizenhárman voltunk a vacsorán az asztalnál, s most a másik tíz hiányzik. *(Kis szünet.)* Mert ez az *első* vacsora.

SOCINO: Ahogy gondolja, Mester.

DÁVID FERENC: Nem vagyok mestered.

MÁRIA: Ő az én mesterem! Az biza, a Mária mestere, a Máriáé, az enyém.

SOCINO: Püspök uram, én csupán vendég vagyok itt. Engem Blandrata doktor ajánlott ide, én nem akartam jönni.

DÁVID FERENC: Tehát hoztak. Katonák hoztak, fegyverrel kísértek, hogy a vendégem legyél. Lenyakaztak volna, ha nem leszel a vendégem, vagy nem így van?

SOCINO: Püspök úr! Én nem ragaszkodom feltétlenül ahhoz, hogy a püspök úr vendége legyek. A legjobban azt szeretném, ha a püspök úr átkísérne egy másik szobába vagy akár egy másik házba, s ott adna ágyat. Mert engem ide beszállásoltak. Én nem tehetek semmiről.

MÁRIA: Úgy biza! A teológus úr nem tehet semmiről. Ezt én is tudom. A teológus úr nagyon félénk ember, ha neki azt mondják: menj ide, oda megy. Ahová mondják, oda megy.

DÁVID FERENC *(megbocsátóan):* Mária, ne szólj a nagyok dolgába. *(Kedvesebben.)* Te még kicsi vagy.

MÁRIA: Hát ez igaz, csak húszéves múltam. De azért Ferenc úr mégis szeret engem.

DÁVID FERENC *(atyásan):* Szeretlek, de nem most, majd holnap, majd máskor, s most ne szólj közbe.

SOCINO *(feláll):* Püspök úr, úgy tudom, ez a lépcső a padlásra vezet. Lenne szíves a szolgálólányának megmutatni, hogy ágyat ott vessen nekem.

DÁVID FERENC: Nem, barátom. Te itt fogsz aludni. *(A sárgaterítős ágyra mutat.)*

SOCINO *(tettetett meglepetéssel):* Nem a másikban?

DÁVID FERENC: Nem, fiam, ha nem tudnád, abban én alszom. *(Kis szünet)*

MÁRIA: Hát én hol alszom?

DÁVID FERENC: A szobádban, ahol eddig.

MÁRIA: Mert én szép és hülye vagyok, ahogy Ferenc úr mondta, amikor a szobámban járt?

DÁVID FERENC: Mária, tedd, amit mondtam, menj aludni, hagyj minket magunkra.

MÁRIA *(lemutat a földre):* Nem alhatnék itt?

DÁVID FERENC: Nem. Meghülsz.

MÁRIA: Hogy tetszik rám vigyázni.

SOCINO: Püspök úr, én igazán átmehetek egy másik szobába is.

DÁVID FERENC: Csak sose menj, fiam, hiszen te az én vendégem vagy.

MÁRIA: Meg az enyém.

DÁVID FERENC: Mária, ne ízetlenkedj, menj és feküdj le.

MÁRIA: Én mégis itt alszom. *(Leül a sárgaterítős ágyra.)*

DÁVID FERENC: Azt nem lehet, ott Socino úr alszik.

SOCINO: Püspök úr, nekem igazán kellemetlen.

DÁVID FERENC *(rábeszélően):* Annyi szoba van ebben a házban, Mária, miért éppen itt akarsz aludni?

MÁRIA: Mert én kicsi elméjű vagyok, ahogy Ferenc úr mondta a múltkor, amikor a szobámban járt. És én úgy szeretnék egyszer olyan szobában aludni, ahol nagy emberek alusznak!

SOCINO: Püspök úr, nekem igazán olyan kellemetlen.

DÁVID FERENC: Most latinul mondom, hogy... érti?! *(Kis szünet, mintegy érezteti, hogy most a latin szöveg következik.)* Ez valóban gyengeelméjű, de nagyon ragaszkodó lény. Valahogy sikerült kigyógyítanunk a bajából. Valamikor még szinte beszélni sem tudott. Most már egyre épebbek a mondatai, az orvos szerint teljesen kigyógyul. *(Más hangon.)* Socino, eddig tegeztem, most már magázni fogom.

MÁRIA: Miért tetszik más nyelven beszélni? Beszélhet Ferenc úr akármilyen nyelven, ha Mária itt akar aludni, akkor úgyis itt alszik. Tudom én, hogy hülyének néznek. Tudom én. De nem baj. Nem baj.

SOCINO: Most már akkor én is latinul mondom a lányra vonatkozókat: hagyjuk itt a szobában, hozzon be magának egy takarót, feküdjék le arra a bőrre. *(Lemutat egy medvebőrre.)*

DÁVID FERENC: De hiszen akkor nem tudunk nyugodtan beszélgetni.

MÁRIA: Ha más nyelven tetszenek is beszélni, én akkor is itt alszom.

DÁVID FERENC: Vendég szava — szent szó. Hát legyen. Mária, hozz be egy takarót, s lefekhetsz ide a bőrre.

MÁRIA *(együgyű boldogsággal):* Jaj de jó! Isten áldja meg Ferenc urat! *(Sebesen el.)*

SOCINO: Igyunk, püspök úr!

DÁVID FERENC: Igyunk, kedves Socino. *(Isznak, a két ivás két világ: Socinón látszik, hogy nem gyakorlott ivó. Dávid Ferenc szinte dédelgeti a poharat.)*

SOCINO: Én igazán nagyon kényelmetlen helyzetbe hoztam a püspök urat, felforgattam háza nyugalmát. Igazán nem jó vendégnek lenni.

DÁVID FERENC: Socino, kedvesem, maga olyan jó teológus, hogy nekem csak hasznomra válhat. Megbocsát, ha eleinte kissé barátságtalan voltam, de vannak pillanataim, amikor a saját magam testét sem tűröm.

SOCINO: Hát még a vendégét? *(Kis szünet.)* A legnehezebb ezen a világon vendégnek lenni.

DÁVID FERENC: De hiszen valamennyien vendégek vagyunk. Ki az emberé, ki az Istené.

SOCINO: Nekem nagyon tetszik a püspök úr háza, s meg kell vallanom, a püspök úr is nagyon tetszik.

DÁVID FERENC *(ugyanolyan kedvesen, őszintén):* Kedves Socino, én is nagyon barátkozom a gondolattal, hogy maga az én vendégem. Én már rég elszoktam attól, hogy külföldiekkel egyházról, hitről, vallásról beszélgessek. Itthon pedig... *(Lemondóan legyint.)*

SOCINO *(kissé ijedten):* Püspök uram, én egyáltalán nem ragaszkodom ahhoz, hogy a hitről és az egyházról beszélgessünk. Sőt...

DÁVID FERENC: Elkerülhetetlen lesz.

SOCINO: Püspök úr, szeretném elkerülni. Annyi más téma van. Itt van ez a csudálatos erdélyi táj. Vagy akár itt van ez a lány.

DÁVID FERENC: Tudom, hogy visszaélek a vendéglátó jogával, és nagyon gyarlón hasonlítok azokra, akik azért hívnak vendéget, hogy lányaik hárfajá-

tékát megbámultassák, vagy a bútoraikat, vagy a főztüket dicsértessék szegény kiszolgáltatott vendéggel, szóval visszaélek, de már olyan öreg vagyok, hogy *ennyi visszaélést: a véleménycserét* megengedhetem magamnak.

SOCINO *(egyre ijedtebben):* Püspök úr! Én igazán szívesen csak a legáltalánosabb dolgokról kívánnék a püspök úrral beszélgetni.

DÁVID FERENC: Van-e Istennél általánosabb?

SOCINO: Nem akarok Istenről beszélni a püspök úrral, nem akarok.

DÁVID FERENC: Hát akkor talán Jézus Krisztusról.

SOCINO *(már-már hisztériásan):* Püspök úr! Kérem, ne hozzon kényelmetlen helyzetbe, ne beszéljünk erről, nagyon kérem, ne beszéljünk erről.

DÁVID FERENC: Nem furcsállja, hogy jóllehet itt vagyunk Erdélyben, ahol az unitárius egyház legelőször ezen a kerek világon alkotmányos egyházzá lehetett, itt vagyunk, maga is unitárius, én is az vagyok, és maga, a vendég, a messziről jött ember nem akar az egy Istenről velem beszélgetni. De még Krisztusról sem, akiről pedig, ezt én is tudom, sokat vitatkozott már.

SOCINO: Ne kényszerítsen vitákra. Kérem!

DÁVID FERENC: Én nem akarom kényszeríteni magát, kedves barátom, semmire, én csak beszélgetni szeretnék, végre őszintén beszélgetni valakivel... Én csak azt akarom, hogy körültapogasson egy gondolatot, s ha megéri — ölelje magához. Én semmi egyebet nem akarok.

SOCINO: Püspök uram! Én nem akarok vitatkozni. A legjobban azt szeretném, hogy ha püspök úr is lefeküdne, és én is lefeküdnék. Utaztam, fáradt vagyok.

DÁVID FERENC: Úgy érzem, kedves barátom, maga nagyon tartózkodó. Mintha félne. Tőlem. Pedig esküszöm, nincs miért. Amit maga mondana nekem az egy Istenről, közöttünk maradna, Legfönnebb Isten tudna róla, hát beszéljen csak bátran.

SOCINO: Püspök úr, én nem azért jöttem ebbe a házba, hogy teológiai vitákat vívjak.

DÁVID FERENC *(lemondóan):* Gyanakszik. Azt hiszi, nekem különös érdekem magával a hit kérdéseiről beszélgetni? Azt hiszi, hogy *én meg vagyok bízva?*

SOCINO: Engem ide szállásoltak, ezért én nem tartozom senkinek semmivel. Ne vitatkozzunk. Szeretném, ha ön semmit nem mondana nekem. Érti, püspök úr, szeretném, ha ön semmit nem mondana nekem. Kérem, könyörgök, semmit se mondjon nekem!

DÁVID FERENC *(konok nyugalommal):* Márpedig én mindent el fogok mondani magának.

SOCINO: Az Isten szerelmére, püspök úr, ne hozzon kényelmetlen helyzetbe.

DÁVID FERENC: Gyanakszik rám, Socino? Ne féljen tőlem, nem vagyok besúgó. Hallgasson csak nyugodtan, és válaszoljon nekem. Én csak pap vagyok, nem vagyok sem a Blandrata, sem a fejedelem embere. Nem akarok semmi rosszat a fejedelemségnek, csupán meg akarom őrizni az unitárius híveket, egy vallást, az egyházat. Nem akarom, hogy egy gondolat elpusztuljon, ennyi az egész. Ne gyanakodjék rám, nem vagyok én politikus. Beszéljen csak nyugodtan, hisz nem vagyok besúgó, és nem azért szállásolták épp az én házamba, hogy én figyeljem meg magát.

SOCINO: De püspök úr!

DÁVID FERENC: Magának, elismerem, eleve gyanús lehet, hogy miért épp az én házamban, az én szobámban kapott szállást. Miért lakunk ketten egy szobában, amikor ennek a háznak annyi temérdek szobája és ágya van. Ez magának mind gyanús lehet. Igaz?

SOCINO: Nem gyanakszom!

DÁVID FERENC: Márpedig gyanakodnia kell. Hiszen miért nem a fejedelem szállásolta el saját magánál vagy Blandrata? Miért éppen én? Véletlennek tartja ezt?

SOCINO *(kurtán):* Nem.

DÁVID FERENC: Akkor?

SOCINO: Akkor...

DÁVID FERENC: Egyetlen lehetséges feltevés van.

SOCINO: Mégpedig?

DÁVID FERENC: Hogy én magát megfigyelem.

SOCINO: Nem, ezt nem hiszem.

DÁVID FERENC: Még lehetne egy másik is.

SOCINO: Éspedig?

DÁVID FERENC: Hogy maga figyel meg engem.

SOCINO: És ha mindkettő... Ha mindkettő igaz lenne?

DÁVID FERENC: Ez sincs kizárva.

SOCINO: Tehát... *(Feláll.)*

(Ebben a pillanatban lép be Mária párnával, takaróval, lepedővel a karján.)

MÁRIA: Most csak így leteszem, né! *(Egy csomóba a bőrre dobja.)*

DÁVID FERENC: Kérem, kedves Socino, a lány előtt ezekről a dolgokról csakis latinul beszélgessünk.

SOCINO: Ahogy parancsolja.

MÁRIA: Már megint idegenül karatytyolnak, ahelyett, hogy lefeküdnének a jó meleg ágyikóba.

DÁVID FERENC *(mint akinek eszébe jut valami)*: Mária!

MÁRIA: Igenis, Ferenc úr!

DÁVID FERENC: Tetszik neked Socino úr?

MÁRIA *(nézegeti Socinot)*: Tetszik... csak olyan...

DÁVID FERENC: Milyen?

MÁRIA: Olyan, mint a mesebeli pap...

SOCINO: Ezt nem értem, püspök úr.

MÁRIA: Lenyomta a cselédlányt az ágyra, és gyertyával világított a lába közé.

SOCINO: Ezt sem értem, püspök úr.

MÁRIA: Mert csak gyertyával lelte meg! Ahelyett, hogy egyébbel világított volna.

SOCINO: Nem értem, püspök úr.

DÁVID FERENC: Ezt csak Mária érti.

MÁRIA: Mit nem ért a teológus úr? Hogy hülye lány vagyok? De azért én még betehetem az ajtót. Be. *(Hirtelen elhallgat.)* Hát persze, hogy nem érti. Amikor maga is olyan, hogy gyertyával kell megkeresnie, de magának nemcsak a lányét, hanem a saját magáét is. *(Gonoszkodón nevet.)*

SOCINO *(zavartan)*: Hallottam asszonyokról, akik egymaguk képesek voltak megszégyeníteni egy egész regimentet.

MÁRIA: Hiába beszél maga deákul, hogy én ne értsem, hogy engem csúfoljon, amikor magánál még egy gyertya is jobban esik...

DÁVID FERENC: Mária! Fejezd be, vesd meg az ágyadat, és feküdj le, mi még beszélgetünk. *(Mária készíti vackát, lassan hálópendelyre vetkezik, amíg ők ketten beszélgetnek.)*

SOCINO: Latinul kérdem: miben maradtunk?

DÁVID FERENC: Abban, kedves Socino, hogy maga engem figyel, és én magát. Nem lehet tudni, ki kinek a megbízásából.

SOCINO: Amennyiben én nem kérem öntől, püspök úr, hogy a hit dolgairól beszélgessen velem, sőt tiltakozom ellene, mégis mire alapozza gyanúját?

DÁVID FERENC: Arra, hogy tudom: maga engem megfigyelni jött a házamba.

MÁRIA *(takaró alá bújik)*: Jó éjt az uraknak! Most már nekem deákul is beszélgethetnek.

DÁVID FERENC: Mária, túl sokat beszélsz.

MÁRIA: Én csak egy tyúkeszű cseléd vagyok. Én nem tudok se írni, se olvasni. Rólam azt mondják: nem tudok se írni, se olvasni. Rólam leírják: nem tudok se írni, se olvasni. Hát én mindig a hülye Mária leszek? *(Kis szünet.)* Alszom. Inkább alszom. Már beszélgethetnek mindenről, alszom.

(Szünet, nézik, hogy elaludt-e.)

SOCINO: Elaludt?

DÁVID FERENC: El.

SOCINO: Elaludt, de azért mégis jobb, ha latinul beszélünk.

DÁVID FERENC: Legalább az alvókra ne gyanakodjunk, Socino. Beszéljünk magyarul.

SOCINO: Nem, nem. Mégis inkább latinul. Jobb, ha gyanakszunk.

DÁVID FERENC: Senkire nem gyanakszunk. Aki el akar árulni, az el tud, bármilyen nyelven is beszélünk.

SOCINO: A püspök úrban nincs remény.

DÁVID FERENC: Van, de nem erre. *(Más hangon.)* Hol hagytuk abba?

SOCINO: Ki mondta azt a püspök úrnak, hogy én megfigyelni jöttem?

DÁVID FERENC: Ez nem ide tartozik. De tudom, hogy maga megfigyel engem. Azt is tudom, hogy magának jelentenie kell mindent Blandratának és a fejedelemnek. Így van?

SOCINO: Még nincs.

DÁVID FERENC: Nem értem. Világosabban, Socino.

SOCINO: Meg akarok győződni arról, hogy a püspök úr valóban méltó-e az én árulásomra?! Nem adom olcsón magamat. Senkit sem akarok ártatlanul elárulni. Érti, püspök úr?

DÁVID FERENC *(bólogatva)*: Értem.

MÁRIA *(álmában beszél)*: Nekem tetszik... tetszik a teológus úr... Ferenc úr is... én nem akarom... nem akarom... latinul beszélnek... nem értek semmit... nem értek semmit!

SOCINO *(halkan)*: Álmában beszél. Furcsákat mond. Hallgassuk csak.

DÁVID FERENC: Nem szeretem kihallgatni a mások álmát. Az az alvók titka. Az álom is egyfajta szabadság.

SOCINO: És a püspök úr? A püspök úr kinek a megbízásából figyel meg engem?

DÁVID FERENC: Az Istenéből.

SOCINO *(apró gúnnyal)*: Személyes megbízásából? És éppen önt bízta meg? Vigyázzon, püspök úr, Blandratától is ezt kérdeztem: ki bízta őt meg azzal, hogy emberi sorsokat válasszon ki a pusztulásra, és hogy az egyház egyedüli uraként beszéljen?

DÁVID FERENC: Tőle megkérdezhette, joggal kérdezhette meg, mert neki nincs egyetlen gondolata sem.

SOCINO *(kissé szemtelenül):* A püspök úrnak milyen gondolata van?

DÁVID FERENC: No, csakhogy kérdez. Az imént még tiltakozott, hogy ne mondjak semmit a gondolataimról, a hitemről, és íme, most már kérdez.

SOCINO: A püspök úr akarta így. Én minél kevesebbet akartam hallani, hogy annál kevesebbet mondhassak.

DÁVID FERENC: De hiszen maga az igazságot akarja megtudni rólam. Ehhez pedig kérdeznie, faggatnia kell, mert magának mindenképpen az igazságot kell továbbítania. Nekem az a jó, hogy ha maga mindent megtud rólam, mert akkor csakis az igazságot jelentheti a fejedelemnek. Az igazság pedig olykor még a hazugsághoz szokott fejedelmet is meggyőzheti. Kérdezzen tehát.

SOCINO: Én ugyan az igazságot akarom hallani, de nem tudhatom, hogy jelentéseimből, ha majd elolvassa a fejedelem, szintén igazságnak tartja-e?

DÁVID FERENC: Kérdezzen, Socino, kérdezzen. Az igazságot mondom, csakis a tiszta igazságot, Isten engem úgy segéljen. Mert végre őszinte lehetek. A tábla tiszta: magáról tudom, kicsoda, és mit akar. Blandratáról sohasem tudtam. Kérdezzen, kérdezzen csak. Én majd az igazat mondom.

SOCINO: Feküdjünk le, püspök úr, inkább majd holnap. *(Kis szünet.)* Halaszszuk holnapra az igazságot. *(Dávid Ferenc lefekszik, Socino elfújja a gyertyát, néhány pillanatig sötét van, azután a lépcsőre fénycsóva hull. Blandrata jön le a lépcső közepéig, halkan szól.)*

BLANDRATA: Socino!

SOCINO *(a lépcső aljáig jön, ott megáll):* Még nem tudok választ adni, még nem tudom, hogy vállalom-e vagy sem.

BLANDRATA: Vállalnod kell, ha szereted a hitedet.

SOCINO: Szeretem, de nem így. Képes vagyok meghalni vallásomért, de nem vendégként, meghalni is csak gazdaként akarok.

BLANDRATA: Unitárius vagy te is, én is.

SOCINO: Dávid Ferenc is.

BLANDRATA: Az nem számít, hogy ő mi. *(Ingerülten.)* Ő Isten! Ő bölcs! Ő lángész! Ő tudós! De nekünk nem ő — nem egy ember —, egy gyülekezet egyháza kell!

SOCINO: Ő alapította.

BLANDRATA: Ő — velünk.

SOCINO: Tehát megölni azt, aki alapít

(Szünet)

BLANDRATA: Figyelmeztetlek, Socino, a cselédlány beszámolt arról, hogy Dávid Ferenccel latinul beszélgettek. Tudod, hogy értelmezheti ezt a fejedelem? Hogy egyezkedni akartok. Hogy összeesküdtök, máskülönben miért ne hallhatná egy jámbor cselédlány mondataitokat?

SOCINO: Nem teológiáról beszélgettünk latinul, hanem a lányról.

BLANDRATA: Ezt Mária nem tudhatja. Ő nem tud, tehát gyanakszik. És épp reád gyanakszik.

SOCINO: A besúgót is figyeltetik? Már a saját besúgójukban sincs bizalmuk, doktor úr? Az áruló fölé is árulót tesznek, doktor úr? Mégpedig egy gyengeelméjűt? Egy... cselédet?

BLANDRATA: Ez csak addig lesz, amíg te el nem vállalod. Ha elvállaltad, a cseléd szerepe megszűnt. Ne feledd, mi az igazat akarjuk tudni. Ezért kell egy hozzáértő, aki avatottan számol be Dávid Ferenc nézeteiről. Gondold csak el, ha ez a cselédlány jelentené a püspök mondottait, jó lenne ez vajon Dávid Ferencnek? Nem, a laikusok ferdítenek. Mert vagy félreértenek, vagy nem értenek semmit. S ez Dávidnak többet ártana, mint a te avatott véleményed. Érte kell tehát elvállalnod, ha furcsán is hangzik: Dávid Ferencért kell elvállalnod a megfigyelését. Az ő érdeke kívánja, hogy tárgyilagos jelentést kapjunk róla, ne pedig egy cseléd zagyvaságait. *(Kis szünet.)* A Mária kezére adnál egy nagy papot? Mentsd meg a tárgyilagosságoddal Dávid Ferencet, hiszen te kívülálló vagy, a kívülálló szeme többet nyom a latban a fejedelemnél. Mentsd meg a püspököt! *(Szünet)*

SOCINO: Meg mernél-e esküdni, Isten nevére, Blandrata György doktor, hogy jelentéseimet a püspök javára akarjátok fordítani?

BLANDRATA *(kurtán):* Meg.

SOCINO: Esküdj!

BLANDRATA *(száraz hangon):* Isten engem úgy segéljen.

SOCINO: Akkor menj, és mondd meg a fejedelemnek, hogy vállaltam a megbízatást. Dávid Ferenc nekem az igazat fogja mondani, és én ezt az igazat továbbítom: nem teszek hozzá, nem veszek el belőle, nem ferdítem el, nem másítom meg, nem értelmezem saját eszem szerint, Isten engem akképpen segéljen!

Függöny

Ugyanaz a szín. Dávid Ferenc is, Socino is ápolatlanok, látszik rajtuk, sok időt tölthettek így és itt. A szoba rendetlen. Az ágy helyett a földön két szalmazsák, mellette kupák, kancsók, poharak, és rengeteg könyv szanaszét, az asztalon könyvhalom, rajta gyertyatartó, kalamáris, benne lúdtoll, a könyvhalom mellett két pár bakancs. A két férfi mezítláb van, kirojtosodott nadrágban, kivülre eresztett ingben. Dávid Ferenc alulról számítva a lépcső harmadik fokán ül, Socino hasmánt fekszik a földön, és egy könyvet lapozgat.

DÁVID FERENC: Mennyi idő telt el, Socino? Hányat írunk? És hány óra lehet most? *(Kis szünet, Socino lapozgat.)* Socino! Mióta lakunk együtt? Itt?

SOCINO *(nem válaszol, lázasan lapoz, mint aki egy bizonyos passzust keres, motyog):* Bizánc tett tönkre minket, Bizánc tett tönkre minket. És Ambrus. És Kálvin.

DÁVID FERENC: Már megint szentháromságosdit akarsz játszani. Elegem volt belőle. Megmondtam százszor, Socino, hogy én nem a szentháromságot tagadom, hanem az egy Istent állítom.

SOCINO *(hirtelen felül):* Tehát elismered a szentháromságot? Akkor hogy lehetsz antitrinitárius?

DÁVID FERENC: Én nem antitrinitárius vagyok, hanem unitárius. Hiszek az egy Istenben. Csakis egy Istenben hiszek.

SOCINO: De azzal, hogy hiszel az egy Istenben, és csakis őt hirdeted, tagadod a Fiú és a Szentlélek istenségét.

DÁVID FERENC: Állítom, hogy egy az Isten, állítom, egyetlen igaz Isten van, aki a mi atyánk, aki mennynek és földnek teremtője.

SOCINO *(kesernyésen, panaszkodón):* Én nem azt mondom, hogy higgy a Háromságban, hiszen én is antitrinitárius vagyok, én csak azért vitázom így véled, hogy lássam hitednek minden árnyalatát. *(Becsukja és leteszi a könyvet, kis szünet, más hangon.)* Húzzam fel a bakancsodat?

DÁVID FERENC: Húzd. *(Socino felhúzza Dávid Ferenc bakancsát.)* Én is a tiédet?

SOCINO: Húzd. *(Dávid Ferenc felhúzza Socino bakancsát, Socino, mint akit szorít a lábbeli, mozgatja a lábát.)* Mezítláb másképp voltunk. Mezítláb őszintébbek vagyunk. A bakancs szorít. A bakancsban nem látom a másik lábujjait. S a földön szétterpedő lábujjak olyan igazak. Vessük le.

DÁVID FERENC: Jó. *(Kis szünet.)* Most neked fontos az őszinteség. Neked most az a léted, hogy én őszinte legyek.

SOCINO: Milyen furcsa, én árulód vagyok, s te mégis szeretsz engem, Ferenc. Akármit is mondanál, érzem és tudom, hogy szeretsz. Szeretsz, mert egyenrangú vagyok, és megértem gondolataid minden mozdulását, érzem eszednek árnyalatait. Te nem akárkihez lennél őszinte, ugye?

DÁVID FERENC: Nem. Hozzád az vagyok, mert jó vagy. Elárulsz, de jó vagy. Jó akarsz lenni, tehát jó vagy.

SOCINO: Ugye, hogy érted? Ugye, értesz? Ugye, hogy nem veszed ezt *olyan* árulásnak?

DÁVID FERENC: Nem. Jobb, ha te árulsz el engem. Nem a durvák, nem az esztelenek. *(Szinte gyöngéden.)* Te jó áruló vagy, Socino.

SOCINO: Húzzam le? *(Dávid Ferenc bólint, Socino lehúzza a bakancsát.)*

DÁVID FERENC: Várj. *(Ő is lehúzza az egyiket, s ezzel a kezében szól.)* Nem furcsállod, hogy Blandrata és a féjedelem épp egy másik unitáriust tett mellém? Nem egy jezsuitát vagy evangélikust vagy kálvinistát? Azt akarta, hogy egy hiten belül áruljuk egymást. Hogy unitárius unitáriust, testvér testvért figyeljen meg és jelentsen a katolikus Báthorynak. *(Lehúzza a másik bakancsot is.)*

SOCINO: Ez meglehet, de azt se feledd, hogy ez így talán méltányosabb. Mert egy jezsuita elferdítve továbbította volna gondolataidat, vak gyűlölete megmérgezte volna szavaidat. Én azonban hittestvéred vagyok, nekem nincs gyűlöletem irántad, én tárgyilagos lehetek. És még csak nem is ebből az országból való vagyok, hogy egyházadon belül ellenfeled lehessek, nem török címeidre, rangodra, nem akarhatok püspök lenni.

(Közepes szünet)

DÁVID FERENC: Ma már elküldted?

SOCINO: Még nem. *(Kis szünet.)* Jön Mária, mindjárt jön Mária. Jön a jelentésemért Mária. Gyűlölöm. A jelentést. Máriát.

DÁVID FERENC: Kérlek, ne írj mást, mint amit hallottál. Felhatalmazlak, hogy a színtiszta igazságot írd.

SOCINO: Miért bántasz? Hiszen azért vállaltam el, hogy az igazat tudják rólad, hogy ne hamisíthassák meg mondataidat. Ezért jelentek. Csakis ezért. *(Mária be.*

két durva fatányérral, félkönyökével leseper mindent az asztalról, a tányérokat nyers mozdulattal teszi az asztalra, kebeléből két kanalat, két villát vesz elő, beleszúrja a tányérban levő ételbe.)

MÁRIA: Hagyjátok a hitvitát, gyerünk enni! Nincs időm várni. *(A két férfi nem mozdul.)* Hallod, Ferenc!? Mozgás! Socino, te is! *(Tétován, szinte félve közelednek az asztalhoz, leülnek, s mohón esznek.)*

MÁRIA *(a lépcsőkorláthoz támaszkodik, onnan figyeli őket élesen. Megasszonyosodott, minden mozdulata csupa nyers parancs):* Úgy egyétek, hogy nincs több. Ez van, ennyivel kell jóllakni. Ez is kár belétek!

DÁVID FERENC: Mária, vendégünk van!

MÁRIA: Vendég? Ez a világcsavargó?

SOCINO *(hallgat).*

MÁRIA *(gyűlölettel):* Megérdemelnétek, hogy felköttesselek benneteket. *(Nézi őket, megszűkült szemmel.)* Egyetek! *(Azok esznek, befejezik, Mária eközben cipője orrával rugdossa a földön heverő könyveket, egyet felemel.)*

DÁVID FERENC *(szelíden):* Nem úgy, fordítva.

MÁRIA: Nekem *így tetszik.* És bennetek is fordítva van minden, tótágast állnak a könyvek, vitáztok az egy Istenről, mintha ettől eső jönne a búzára... Mit számít az, hogy három van-e vagy egy... tán még jobb is, ha három van, mert akkor többen törődnek velünk.

DÁVID FERENC: Mária, unitárius vagy.

MÁRIA: Mit tudom én, hogy mi vagyok. Csak egyet tudok: nagyon a begyemben vagytok! Mást se tudtok, csak vitázni és gyereket csinálni!

SOCINO: Hagyd abba! Hagyd abba!

(Szünet)

MÁRIA: Na, ettetek? *(Dávidhoz lép.)* Gyere, öreg, kísérjelek ki, hogy végezd azt a dolgot, ami hozzád legjobban illő. *(Erős rántással karoncsípi Dávid Ferencet, s a baloldali nyíláson át kivezeti, úgy, hogy közben még kissé taszigálja is.)*

SOCINO *(feláll, halkan, de a hangja izzik):* Tiltakozom! *(Kis szünet, Socino, mint aki lassan meggondolja magát, leül, megkeresi a kalamárist, felveszi a földről, írni kezd, amikor befejezi, hamut hint a papírra, s összehajtogatja. Mária és Dávid Ferenc bejönnek; Mária ugyanúgy karonfogva vezeti.)*

MÁRIA *(Socinóhoz):* Neked nem kell? Most szólj, mert aztán elmegyek, s összecsinálhatod magad. *(Socino hallgat.)* Beszélj! Neked nem kell!?

SOCINO *(hosszan néz rá):* Mi nem kell? *Az* vagy *az?* Mi?

MÁRIA: Te pokróc-fajta! Kapca.

SOCINO *(Dávid Ferenchez):* Miért nem szólsz rá?

DÁVID FERENC *(csöndesen):* Nincs rajta hatalmam.

MÁRIA: Volt. Csak volt. Csak volt rajtam hatalmatok, valamikor. Az ágyékomon volt hatalmatok. Akkor csak a térdem nyílt meg, most a szemem. Disznók!

SOCINO *(Dávid Ferenchez):* Vedd el a szavát, kérlek.

DÁVID FERENC: Nem vehetem. Ezeket a szavakat nem vehetem el tőle, az övéi. Az övéi, s nekem nem kellenek... *(Kis szünet.)*

MÁRIA: Socino, megírtad?

SOCINO *(hozzálép, egy pillanatig a szemébe mélyed, aztán odaadja a papírt):* És most menj.

MÁRIA *(gyorsan el)*

SOCINO *(szinte leroskad egy lépcsőfokra):* Nem! Ferenc, nem! Belelép a lelkünkbe. Ferenc, ő *(Mária után mutat)* nem hagy bennünket Istennel lenni. *(Szinte eszelősen.)* Ferenc, ő... ő... ő... nem hagy bennünket Istennel hálni!

Csönd

DÁVID FERENC *(Socino mellé ül):* Látom, megírtad.

SOCINO: Meg.

DÁVID FERENC: Az igazat írtad?

SOCINO: Amit mondtál, azt írtam, semmi többet.

DÁVID FERENC: Azt hiszed, hogy jobb ez így? Azt hiszed, jobb, ha az igazságomat tudják meg? *(Kis szünet.)* Azért vagyok őszinte veled, azért mutatok meg mindent, ami itt bévül van, hogy hátha nekem adsz igazat, és te is mellém állsz.

SOCINO: Én sohasem állhatok melléd, Ferenc.

DÁVID FERENC: Miért?

SOCINO: Mert engem besúgónak küldtek melléd, Ferenc. És nekem most nincs más hazám, csak ez. Akinek pedig hazája nincs, az csak ahhoz ragaszkodhat, aki befogadja. Akinek hazája nincs, nem szabad lélek, püspököm: aki mindenkié, az senkié sem. Az én szabadságom ennyi: végzem a... munkámat itt melletted, és úgy kell végeznem, hogy lelkiismeretem sem előtted, sem önmagam előtt, sem pedig megbízóim előtt ne piszkosuljon. A szabadságom ennyi: nem magyarázok, csak leírok. Ennyi a becsületem is: nem teszem hozzá a magamét. Ennyi az én szabadságom itt és most.

DÁVID FERENC: De hiszen valamikor azt mondtad, hogy csak akkor vállalod ezt a munkát, ha megbizonyosodsz, hogy hitelveim valóban eretneki tanok.

SOCINO: Megbizonyosodtam.

DÁVID FERENC *(meglepetten):* Miből?

SOCINO: Megbizonyosodtam, hogy hitújító vagy.

DÁVID FERENC: És ez bűn?

SOCINO: Az én szememben nem, de a megbízóim szemében igen.

DÁVID FERENC: Hát akkor miért nem a magad ítéletét érvényesíted, miért az övékét?

SOCINO: Mert azzal, hogy elvállaltam ezt a... munkát, azt is vállaltam, hogy bűnösnek azt tartom, amit ők is annak tartanak. *(Kis szünet.)* Lehúzzam a bakancsodat? *(Apró szünet.)* Megmossam a lábadat?

DÁVID FERENC: Hogy élhet benned egyszerre két kép, hogy lehet valakiben egyszerre két ítélkezés a bűnről?

SOCINO *(egyszerűen):* Így.

(Szünet)

DÁVID FERENC *(értetlenül, kesernyésen):* És ők miért tartják bűnnek a hitújítást?

SOCINO *(vállat von):* Mert Blandrata örül, hogy végre alkotmányos egyháza van. A fejedelem örvend, hogy azt a rengeteg hitvitázót, akik a közvéleményt és a közrendet annyiszor megzavarták, végre intézményesen, a templom falai közé szorította. Ne feledd el, a fejedelemnek könnyebb az egyházat a vezető papokon keresztül szemmel tartani, könnyebb a papokat féken tartani, mint azt a sok szétszórt hitvitázót, hitújítót, akik úton-útfélen tanaikat hirdetik. Tudod, mit jelent az egyház a fejedelemnek? Azt, hogy nem a háta mögött, hanem a szeme előtt zajlik le a hit élete. *(Kis szünet.)* Megmossam a lábadat?

DÁVID FERENC: Blandrata tehát azt hiszi, hogy az én hitújító elveim veszélyeztetik alkotmányos egyházunk létét?

SOCINO: Nem tudom, mit hisz Blandrata, de erre hivatkozik.

DÁVID FERENC *(Socino szemébe néz):* És te is azt hiszed, hogy ha már alkotmányos egyházunk van, nincs többé szükség semmilyen újításra?

SOCINO: Én azt hiszem, hogy újításra örökkön örökké szükség van. De én csak egy... tudod, Ferenc, hogy én mi vagyok.

DÁVID FERENC: Te mondtad nekem, hogy jobb számomra a te árulásod, mint az idegeneké. Igazad volt.

SOCINO: De nekem még a hóhér elégtétele sincs meg, a hóhér lelkiismerete tiszta, mert tudja, hogy egy gonosztevőt nyakaz le. És mégis vállaltam. Ennyit tehettem én.

(Bejön Mária)

MÁRIA: Most miért nem latinul beszéltek?

(Közepes szünet)

SOCINO: Te tulajdonképpen mit akarsz tőlünk?

MÁRIA: Tudósok... úgy néztek ki, mint valami koszos útonállók... És ezek jártak a szószékre... Kinek van szüksége rátok? A földnek, hogy hizlaljátok, hogy termés legyen. Büdösebbek vagytok, mint a parasztok, akiket pedig lenéztek. Kinek kelletek ti, ha mi nem lennénk, ki szőné-fonná rátok a ruhát? Belefulladtok a betűbe, a betű fog befödni benneteket, nem a föld!

DÁVID FERENC: A szavaidat... csak a szavaidat kellene megégetni.

MÁRIA: Hallgass, vénség, mindjárt megmondom, milyen vagy... Te csak hallgass.

DÁVID FERENC: Menj innen. Menj innen, mert az oktondiságot és a durvaságot egy tőről szakasztotta a fejedelem. Ez az övé, ez neki kell... Menj innen!

MÁRIA: Megyek, de előbb odaviszlek, ahova kell, mert tudom, hogy fáj a beled! *(Ismét karoncsípi, szinte erőszakosan viszi. Nem sokkal ezután a lépcsőn lassan Blandrata jön)*

BLANDRATA: Socino!

SOCINO *(feléje fordul, szinte ellenségesen):* Mit akarsz tőlem?

BLANDRATA *(leül az egyik középső lépcsőfokra):* Hát jelentgetünk, jelentgetünk?

SOCINO: Mindent jelentettem, ami történt.

BLANDRATA: Nem tudtam, hogy az olaszok ilyen szűkszavúak.

SOCINO: Embere válogatja, doktor úr.

BLANDRATA: A fejedelem elégedetlen a jelentéseiddel. Azt mondja, túlságosan rövidek, semmit sem lehet belőlük megtudni arra nézve, hogy a püspök bűnös-e vagy sem.

SOCINO: Én nem arra szegődtem, hogy megítéljem Dávid Ferenc bűnösségét, hanem arra, hogy jelentsem mindazt, amit mond.

BLANDRATA *(más hangon):* De én nem tudom elképzelni, hogy hitünknek egy olyan tudós papja, mint amilyen te vagy, Socino, ne tudná megítélni, hogy bűnös-e a megfigyelt vagy sem.

SOCINO: Nem erre szerződtem, ez mások dolga! Például a doktor úré.

BLANDRATA: Mondtam már, hogy pártatlan tanúkra van szükségem, elfogulatlan kívülállóra.

SOCINO: Hogy lehetnék én elfogulatlan és pártatlan és tanú és kívülálló, ha én állapítanám meg a Dávid Ferenc bűnösségét. Tanúnak jöttem, nem ítélőbírának.

BLANDRATA: De te nem akármilyen tanú vagy, Socino, te olyan tanú vagy, akinek hite a mi hitünk, a te megbízatásod nem csupán a fejedelemtől van, hanem az egyháztól is. Az egyház jövője bízott meg ezzel, Socino.

SOCINO: A katolikusokat kellett volna megbíznod ezzel, doktor úr!

BLANDRATA: Te ne tudnád, hogy más az, ha egy hiten belül álló tanúsítja a bűnösséget a fejedelem előtt, mintha ugyanezt egy hitünkön kívül álló tenné. És arra nem gondolsz, hogy másképpen nyílik meg a püspök lelke a véle egyhitűnek, mint egy idegennek?

SOCINO: Én belülálló vagyok, és nem lehetek pártatlan, amikor két unitárius közül az egyiket kell választani, én legszívesebben mind a kettőt választanám.

BLANDRATA: Báthory azt akarja, hogy csak az egyiket válaszd. Gondold csak végig: ha egy jezsuita tanúskodnék Dávid Ferenc ellen, mi történne? Egész unitárius egyházunk felháborodna: nem igazság, hogy tanúnak hitellenségeinket teszik. Ám ha te tanúskodsz, te, aki hiten belül vagy, minden unitárius hivő megnyugszik, mert magunk között ítélkezünk. A magunkról való ítélkezés jogát nem adjuk át senkinek! Vagy átadnád ezt a jogot a katolikusoknak vagy az evangélikusoknak, avagy tán a reformátusoknak? Vigyázz, Socino, mert a fejedelem előtt ezzel azt árulnánk el, hogy a magunk dolgait mi egyedül képtelenek vagyunk az egyházon belül elintézni. És ha tehetetlenségünket így elárulnánk, a jövőben mindig idegen vallásúakat hoznának, hogy rajtunk ítélkezzenek, ha viszont egyszer egy nagy helyzetben és esetben az egyház bebizonyítja a fejedelemnek, hogy képes dönteni saját dolgai felett, egyszer s mindenkorra megkapjuk a hatalomtól az önmagunkon és önmagunkban való ítélkezés jogát!

SOCINO: Én jobb szeretem, ha a hóhérmunkát vallási ellenfeleink végzik el. Ám ha önmagunkat is megosztjuk, úgy bánhatnak el velünk a katolikusok és a többi protestánsok, mint farkas szokott a báránnyal.

BLANDRATA: Éppen ez az! Ahhoz, hogy meg ne osszuk magunkat, az kell, hogy megtiltsunk minden hitújítást. Mert a hitújítás szétszaggatja az egyházat és a híveket, s így ellenfeleink könnyen bánnak el velünk.

SOCINO: Ám ha mi ítélkezünk saját embereinken, saját hittársainkon, ne feledd el, doktor úr, hogy megrendülhet a hivőkben az egyház iránti bizalom. Mert így, azt fogják érezni, hogy a hitet mívelő egyházból törvényszék, ítélőszék lett, nem a védelem egyháza, hanem a vádaké. S ha eddig csak a hitellenségeiktől féltek, ezután már a saját hittársaiktól is remegniök kell majd! Hagyd, hogy az idegenek ítélkezzenek, hagyd, hogy a mi hittársaink haragja együtt maradjon, s azokra induljon, akik megérdemlik.

(Szünet)

BLANDRATA: Socino, neked nem érvelned, hanem magyaráznod kell mindazt, amit Dávid Ferenc mond. Nemcsak leírnod — értelmezned is. Így kívánja a fejedelem.

SOCINO: Tehát nincs érv, nincs önbelátás, csak fejedelem.

BLANDRATA: A vendége vagy!

SOCINO: A Dávid Ferenc vendége vagyok.

BLANDRATA: Ő meg a fejedelemé.

SOCINO: Hát Istennek ki a vendége ebben az országban? *(Kis szünet.)* Mit kívánsz tőlem?

BLANDRATA: Megmondtam. Túl kurták a jelentéseid.

SOCINO: Az igazság rövid. Én csak az igazat írom.

BLANDRATA: De ne röviden. Más az igazság, ha hosszabban írjuk.

SOCINO: Nem tudok fecsegni.

BLANDRATA: De értelmezni tudsz, állást foglalni a püspök hittételeivel szemben tudnod kell, hiszen teológus vagy.

SOCINO: Nem vállalom! Ezt már nem vállalom!

(Szünet)

BLANDRATA: Tudod ki volt Báthory előtt a fejedelem?

SOCINO: János Zsigmond.

BLANDRATA: Báthory katolikus, János Zsigmond milyen hiten volt?

SOCINO: Unitárius volt.

BLANDRATA: Ki hozta unitárius hitre János Zsigmondot?

SOCINO: Dávid Ferenc.

BLANDRATA: Dávid Ferenc és én. Tudod, mi volt a célja Dávid Ferencnek Erdélyben?

SOCINO: Lehet.

BLANDRATA: Hogy a János Zsigmond segítségével minden vallás hiveit az unitárius egyházba hozza. Érted?

SOCINO: Természetesnek tartom, hogy minden hit meg akarja győzni és nyerni az embereket. Ez a hitek joga. És azt is tudom, hogy Dávid Ferenc nem fegyverrel, hanem prédikációval akarta megnyerni őket. Kihirdette a vallásszabadságot.

BLANDRATA: Nem ez a fontos.

SOCINO: Hát?

BLANDRATA: Az, hogy új fejedelem jött. Más vallású. Régi vallású. Katolikus.

SOCINO: Biztos vagyok, hogy a püspök őt is meg tudná nyerni.

BLANDRATA: Hiszékeny vagy, Socino. Báthory a katolikusok nélkül nem lehetett volna fejedelem. Hogy képzeled? A katolikus Báthorynak, aki mögött a katolikusság áll, olyan unitárius püspök kell, aki János Zsigmond udvari papja volt, aki az előző fejedelmet szolgálta, aki képes volt uralkodó hitté tenni az unitáriust?

SOCINO: De hiszen te magad is a János Zsigmond orvosa voltál.

BLANDRATA: Orvosa, de nem a papja. Orvosra minden fejedelemnek szüksége van. A papok közül azonban azokat választja ki, akik feltétel nélkül őt szolgálják.

SOCINO: Tehát Dávid Ferenc kegyvesztett?

BLANDRATA: Jó, hogy megértetted. Új fejedelemnek nem kellenek a régi emberek.

SOCINO: És te hogy kellesz?

BLANDRATA: Mondtam már, hogy én nem vagyok pap. Dávid Ferenc kegyvesztett pap, és hitújító. Két olyan szó, ami a püspök útját elzárja a fejedelem felé. Az egyházat ebben az új katolikus tengerben is meg kell őriznünk. Dávid Ferenc erre már nem alkalmas. Én még az vagyok. Őt kell feláldoznunk, akinek nincs útja Báthory felé. Azokat kell megtartani, akik az egyházat megtarthatják.

SOCINO: Doktor úr, én besúgó vagyok. Nekem nem az a feladatom, hogy feláldozzam az egyház főembereit. Én csak tájékoztatok. Én csupán ennyire szerződtem. *(Kis szünet.)* Különben is hogy tudsz kiszolgálni ennyi fejedelmet?

BLANDRATA: Ahogy Dávid Ferenc annyi hitet tudott váltani a katolikustól az unitáriusig.

SOCINO: Az a lélek ügye.

BLANDRATA: Ez meg a gyakorlaté. *(Feláll.)* Írj hosszabb jelentéseket.

SOCINO: Nem írok. Csak olyat írok, amilyet a lelkiismeretem enged.

BLANDRATA: Hát jó. Nekünk így is jó. *(Kis szünet.)* Akkor majd a Mária jelentéseit vesszük figyelembe.

SOCINO: A Máriáét?

BLANDRATA: A szóbeli jelentéseit. Mert amint láthattad, ő írni-olvasni nem tud. De ő mégis vállalja, hogy értelmezzen, és bűnösnek mondjon ki vagy felmentsen valakit, mert őneki mindegy, hogy ki lesz a püspök, neki csak az a fontos, hogy az is megtartsa szolgálónak. *(Kis szünet.)* Hát akkor majd a cseléddlány jelentései alapján ítéljük el vagy mentjük fel Dávid Ferencet. *(Kis szünet.)* Mert, Socino, az értelemnek mindig választania kell: vagy a butaságot, a tudatlanságot hagyja állást foglalni és ítélkezni, vagy pedig ő maga ítélkezik.

SOCINO: Tiltakozom! Tiltakozom! Arról volt szó, hogy csak én jelentek. Tiltakozom! Az értelemmel, az értelemért! Tiltakozom! Arról volt szó, hogy csak én jelentek. Csakis én... Én jelentek.

(A szín elsötétül, amikor ismét világos lesz, ugyanabban a szobában vannak: Socino egy kis fakád előtt térdel, és mossa a Dávid Ferenc lábát.)

SOCINO: Öltél-e meg valakit valaha, Ferenc?

DÁVID FERENC: Tudtommal nem. *(Felemeli egyik lábát, a kád szélére teszi.)*

SOCINO: Meg tudnál-e ölni valakit, Ferenc?

DÁVID FERENC: Azt hiszem, nem.

SOCINO: Mi rosszat tettél életedben, mert lehetetlen, hogy ne tettél volna rosszat valakinek. *(Dörzsöli a püspök bokáját.)*

DÁVID FERENC: Tettem, de nem akarattal.

SOCINO: Akkor miért gyűlölnek, Ferenc? Miért nem gyűlölik inkább a fejedelmet, aki több embernek tett és tehet rosszat?

DÁVID FERENC: Mert tőle félnek. Őt félnek gyűlölni. Tőlem nem félnek, ezért engem bátran gyűlölnek. *(Kis szünet.)* Akit nem merünk szeretni, azt gyűlöljük. Engem nem mernek szeretni.

SOCINO: Ferenc, mondd meg igaz lelkedre, mi rosszat tettél életedben... könnyítsd meg a dolgomat... könnyítsd meg az én nehéz árulásomat.

DÁVID FERENC *(mintha valóban nagyon komolyan venné Socino kérését)*: Hacsak...

SOCINO: Hacsak?

DÁVID FERENC: Talán tehettem volna sok rosszat.

SOCINO: És miért nem tettél?

DÁVID FERENC: Azt hiszem, tunya voltam a bűnre.

SOCINO: Mire voltál serény?

DÁVID FERENC: Hogy az emberek eszét használjam segítőként, hogy az emberek értelme legyen hitem gyámolítója: az emberek eszén át akartam lelkükhöz férkőzni.

SOCINO: Mégis gyűlölnek. Nemcsak a katolikusok, már-már az unitáriusok is. A fejedelemről nem is szólva. *(Megtörli Dávid Ferenc lábát, tűnődve.)* Hogy van az, hogy valaki nem tesz semmi rosszat, mégis az életére törnek?

DÁVID FERENC: Mondottam már, a saját félelmüket, a saját gyávaságukat gyűlölik bennem. *(Kis szünet.)* A fejedelem pedig és a többiek mindazokat, akik kényelmetlenek az emberek számára, igyekeznek eltenni láb alól.

SOCINO: Taníts! Hogyan kényelmetlenek?

DÁVID FERENC: Azok kényelmetlenek az emberek számára, akiktől nem azt a választ kapják, amit ők szeretnének, amit ők már lelkükben jóelőre eldöntöttek, azok kényelmetlenek az emberek számára, akik nem adnak nyugalmat, nem nyújtanak pihenőt a lelkiismeretnek, akik mindig kérdeznek, még akkor is, amidőn mindenki minden választ mindenre már megadott. Ezek a kényelmetlen emberek. Ezek sose ölnek, ezeket mindig megölik.

SOCINO: És te ilyen vagy?

DÁVID FERENC: Még élek.

SOCINO: De miért van olyan kevés híved?

DÁVID FERENC: Több van, mint gondolnád. Csak félelemből letagadják magukat az utcán, a házukban vagy az országgyűlésben, vagy pedig a máshitűek tagadják le őket. És ők valamennyien — engem.

SOCINO: És a más egyházak miért gyűlölnek jobban téged, mint Blandratát, aki pedig szintén unitárius?

DÁVID FERENC: Mert veszélyesebb vagyok számukra. Én prédikációimmal néhány év alatt egész Erdélyt unitáriussá tettem volna. Legalábbis akkor így éreztem. De mi lett volna akkor a katolikus és a protestáns papsággal? Vagy áttérnek az új hitre, vagy nem lesznek papok többé, elveszítik minden kiváltságukat. Ám ha át is tértek volna, nem bizonyos, hogy ugyanazt a címet és rangot kapják az új egyházban, mint amelyik azelőtt a régi egyházban az övék volt. Hiszen a mi egyházunk még ráadásul egyszerűbb is. Ezért tehát nem csoda, hogy tiltakoztak. Pedig én soha senkit nem erőltettem. Hagytam, hogy a hit a lélek-

ben válasszon utat. S ekkor jött az új fejedelem. Számára veszélytelen unitáriusok kellenek, olyanok, akik lemondanak az új hívek szerzéséről, sőt akik a régi hívek egy részéről is lemondanak a katolikusság javára. Hát ezért nem kellek én a fejedelemnek. Én élő egyházat akarok, ők pedig olyat, amely csak megőrizni akarja legszerényebb önmagát, és sokkal inkább hajlandó veszíteni a híveket, semmint szerezni. Nem is a hitújításom a bűn, az én igazi bűnöm, hogy nem akartam múzeumba tenni egyházamat; fejleszteni, növelni akartam, az érvek hatalmával, Istentől kapott érvekkel és békével. Ezért nem kellek én a fejedelemnek, és ezért kell Blandrata, aki inkább ezer unitáriusról lemond a katolikusság javára, csakhogy le ne kelljen mondania egyetlen pap-küldöttről az országgyűlésben.

SOCINO: Nem a hítújításért üldöznek tehát?

DÁVID FERENC: Nem. A teológiához ez a fejedelem úgysem ért. De ért ahhoz, hogy paptársaimat ellenem uszítsa, mert ő nem közöttem és közötte kíván harcot, ebből úgyis ő kerülne ki vesztesen: ő saját paptársaimmal akar szembevinni, mert tudja: akit szerettek vagy szeretnek, azt csak a belsők dönthetik meg. Legalábbis szerencsésebb, ha a hiten belüliek döntik meg. Ezért támadtat papokkal engem és — egyelőre — nem katonákkal.

SOCINO *(szomorúan)*: Útjában vagy a fejedelemnek. És ezen nem lehet segíteni.

DÁVID FERENC: Én is azt hiszem, hogy nem. *(Kis szünet.)* De te ne szomorkodj. Végezd a dolgod, amit elvállaltál.

SOCINO: Én már nem is tudom, mit vállaltam el.

DÁVID FERENC: Talán már én sem.

SOCINO: Nem gondoltam volna soha, hogy *ilyen* nehéz valakit elárulni. És téged, Ferenc, talán mindenkinél nehezebb.

DÁVID FERENC: Nyugodj meg, Socino, én téged, csakis téged akartalak. Másokkal is megkörnyékeztek már, de senkinek nem sikerült kicsalnia belőlem semmit. Idejöttek a házamba, vitatkozni kívántak, de én hallgattam. Nem nyiltam meg senkinek. Ha már nem adatott meg más szabadság, ragaszkodtam ehhez az egyetlen és utolsó szabadságomhoz, hogy én válasszam ki azt az embert, aki elárulhat engem.

SOCINO: Ferenc, fejezzük be ezt. Úgy érzem néha, te mégis titkolsz valamit előlem, úgy érzem, valamit tartogatsz számomra, valami nagy szörnyűséget, valami zseniális szörnyűséget, amitől már most félek, s amit te csak majd az utolsó percben fogsz elmondani.

DÁVID FERENC: Lehet. De azt, hogy elmondom vagy sem, majd az utolsó percben döntöm el.

Csönd

SOCINO *(szinte kikelve magából)*: Nagyon isten vagy, Ferenc. Mintha nem is húsból-vérből való lennél. *(Megragadja Dávid Ferenc vállát.)* Mondd valami bűnödet, valamit... bármit magadról, amit te tartasz bűnnek... Mondj egy bűnt, hogy könnyebben tehessem, amit teszek, amit tennem muszáj. Egy bűnt! Mondj, add egy bűnödet nekem, hogy ne lássalak istennek, Ferenc! Add egy bűnödet, add ide a kezembe, villantsd a szemembe, tedd láthatóvá, hogy ne érezzem magam ennyire nyomorultnak.

(Szünet)

DÁVID FERENC: Hiszem, hogy van, hiszem, hogy sok bűnöm van *(maga elé néz)*, de egyet te is láthattál, egyet te is érezhettél. *(Kis szünet.)* Ezzel a lánynyal én is háltam.

SOCINO: Tudom.

DÁVID FERENC: Azért olyan parancsoló velünk. Azért van hatalma rajtunk.

SOCINO: És te ezt bűnödnek tartod, hogy az ágyadba fekhetett?

DÁVID FERENC: Ezt nem, mert a szellem gyakran a legdurvább, legesetlenebb húsra vágyik.

SOCINO *(szinte lehangoltan)*: Hát akkor mit tartasz benne bűnnek?

DÁVID FERENC: Hogy nem voltam fiatalabb. Megszégyenítettem a fiatal húst és megszégyenítettem ezt a vén, könyvek fokán megkopott csontomat.

SOCINO: Nincs mit bánnod, Ferenc... a te könyveken kopott csontod ezerszer annyit ér, mint ez a primitív hús... A te csontod szégyenült meg, Ferenc, az az esetlen hús büszke lehet a csontjaidra. *(Révült szemmel messzire néz.)* A szellem gyakran a legdurvább, legesetlenebb húsra vágyik... De ha ez az esetlen, ez a durva hús meg akarja korbácsolni a lelket, a szellem lelkét... meg akarja szégyeníteni, meg akarja alázni... akkor... nem, nem... nem hagyhatom! *(Kis szünet.)* Miért kér az otromba hús a karcsú szellemtől behódolást, az alaktalan hús miért parancsol?! Írni sem tud az az esetlen hús, olvasni sem tud *(szinte kiáltva)*, csak üvölteni és tuszkolni tud az az esetlen hús!

DÁVID FERENC: A hús jogán teszi. Mert egyszer-kétszer elfogadtad, most

már azt hiszi, hogy a hús jogán szellemeden is uralkodik, azt hiszi, hogy mert a testeden, a szellemeden is parancsa van. Egy éjszakájáért a hús gondolataidat is cserébe kérné, elvárja, hogy fogalmaidat, hitedet, eszmédet add oda mindazért, ami benne tapintható.

SOCINO: De itt másról is szó van... Amikor a hús besúg. Áruló lesz. A tudatlanság besúg. Az ösztön besúg. Téged, nem engem, téged!

DÁVID FERENC: Nem értem... Ki tudna engem jobban besúgni, mint én magam, hiszen én mindent, amire gondolok, el is híresztelek.

SOCINO: Persze, hogy nem érted!

DÁVID FERENC: Nem értelek.

SOCINO *(fojtottan):* Azt mondd meg nekem, ki súgjon be. Én vagy Mária?

DÁVID FERENC: Socino, benned már, rég érzem, összekuszálódtak a dolgok. Mária nem is tudna besúgni, hiszen egy szavunkat sem érti.

SOCINO: De a fejedelemnek ez épp elég! Elég egy cseléd a fejedelemnek, hogy egy zseni nyakát véle kitekerje... Elég egy cseléd tanúsága... Megint hallani akarom tőled, a te szádból, hogy az én árulásom kell neked és nem az övé. *(Szinte eszelősen suttogva.)* Halljam. A te szádból. Ismételd, erősítsd meg. Halljam!

DÁVID FERENC: Socino, ha a dadogós árulás és az értelmes árulás között már választanom lehet, akkor nyugodj meg, tudod, melyiket választom. Azt, amelyik méltó akar lenni ahhoz, aki elárultatik.

SOCINO: Szegény Ferenc, hát valóban már csak ennyi a te szabadságod, hogy két árulás között választhass? *(Kis szünet.)* Mondd, nehéz lehet ölni?

(Szünet)

DÁVID FERENC *(csöndesen):* Ma már elküldted?

SOCINO: Még nem.

DÁVID FERENC: Meg sem írtad?

SOCINO: Nem. *(Kis szünet.)* Én mindig csak teológiai dolgozatokat írtam és prédikációkat. Sosem gondoltam, hogy ilyet is lehet írni, amire ma kényszerülök. Van ebben valami hihetetlen. Hogy az a kéz írta a Szentháromság ellen a maga kiáltványait, amelyik ezeket... *(Megnézi jobb kezét, majd fejével az asztal felé bök.)* A jelentésekben rövid mondatokat írok, minél rövidebb, annál jobb, hogy rajta ne kapják a gondolataimat, hogy el ne csípjék a két szó közti távolságot. Minél egyszerűbben. Az árulás olyan, mint a terror: gyors ütés, semmi fölösleges. A terror is a rövid mondatokat kedveli, az árulás is. *(Kis szünet.)* Van ebben az egészben valami hihetetlen. Itt vagyok a házadban: *vendégségben.* Eszem a kenyeredet, iszom a borodat, és elárullak, és te tudod, hogy elárullak, és te tűröd, hogy eláruljalak, és te mindennap figyelmeztetsz a dolgomra, mintha az a te saját dolgod lenne, és megkérdezed: megírtam már, elküldtem már az aznapi jelentést? De nem azért kérdezel meg, hogy engem bánts, hogy engem figyelmeztess az árulásomra, hanem azért kérdezel, mert tudod, hogy ez az én munkám, úgy figyelmeztetsz az árulásomra, mint a kötelességemre, mint a munkámra. *(Kis szünet.)* És semmit sem tagadsz le, semmit sem rejtesz, pedig tudod, hogy mindent jelentek. Úgy viselkedsz velem, mintha egyedül lennél. Van ebben valami hihetetlen, amire választ talán soha nem lelek.

DÁVID FERENC: Ha egyszer már úgy éreztem, hogy végérvényesen elvesztettem a harcot, már nem magammal törődöm, csak azzal, hogy a másik lelkét felismerjem. Nekem már könnyű ilyennek lennem. Mert én már tudom: bármit is mondanék, ha mindennek, amit eddig állítottam, az ellenkezőjét hirdetném is, a sorsom úgyis eldőlt — régen; a sorsom Báthoryval a trónra ült.

SOCINO: Nem értem Blandratát. Magamat megértem, mert én ki vagyok szolgáltatva. Nem sajnáltatni akarom magamat, mert a magam arcán a könnyet éppúgy utálom, mint a másokén. De Blandratát nem értem. Miért van neki szüksége minderre, amikor ő csupán orvos is lehetne, és ez neki jobb lenne, és azért ő még szolgálhatná az egyházat: a háttérből is. Valóban meg akar ölni?

DÁVID FERENC: Nem tudom, nem tudhatom, kiben mi van irántam. Mert mást mutat Blandrata a templomban, megint mást az országgyűlésben, egyebet, amikor a fejedelemmel tárgyal, és ha velem négyszemközt mulat, akkor sír, jajgat, gyalázza önmagát, engem szentnek nevez... és mindebbe én már belefáradtam. *(Kis szünet.)* Olyan fáradt vagyok, hogy már csak mosolygok. Mosolygok a doktor úr erőfeszítésein, hogy óvni igyekszik a látszatot, és tanúkat akar és jelentéseket, hogy mindennek lássék az alapozottsága és minden egyfajta igazságon belül történjék.

SOCINO: És mindez miért, kiért? Egyházat akar vagy halhatatlanságot?

DÁVID FERENC: Nem tudod, hogy vannak nyüzsgő emberek, akiknek minden mozdulata azt a látszatot akarja kelteni, hogy ők fontosak, hogy nélkülük

meghalna minden... talán ilyen Blandrata. De az is lehet, hogy megtört benne minden, s már csak a tehetetlensége viszi a gyűlöletre. Blandrata már csak azért nyüzsög, hogy az a kép, amit róla megfestenek majd, szebb legyen, mint a valóság. Ő már nem az igazságot kívánja, hanem a saját hírét az ezután születők között. *(Kis szünet.)* Nekem már csak sorsom van, Socino. Eddig életem volt, most már csak sorsom van.

SOCINO: Én nem hiszem, hogy reménytelen... én hiszek abban, hogy ami nem derült ki a történelemből — az kiderül a jelentéseimből... Az: hogy te nem vagy ellensége sem az egyháznak, sem a fejedelemnek.

DÁVID FERENC: Ellenség? Ellensége csak önmagamnak voltam és vagyok. Nem veszed észre, hogy minden vád: a hitújítás, az eretnekség, a fejedelem iránti hűtlenség — minden csak ürügy. Mindent akarnak — csak engem nem. Minden jó lesz — csak én pusztuljak el.

(Mária be)

MÁRIA: Socino, megírtad?

SOCINO *(gúnyos gyűlölettel, nem lehet tudni, hogy melyik a pusztítóbb ebben a hangban, a gúny vagy a gyűlölet):* Még csak az adatokat gyűjtöm. *(Mária szemébe, közel hajolva, halkan, fojtottan.)* Mert te még nem tudod... ti még nem tudjátok, hogy átírtam a Miatyánkot... és ezután halálos ágyamig mindig ezt fogom tenni: újraírom a Miatyánkot... Átírtam: Add meg a mi mindennapi adatunkat, most és mindörökkön.

MÁRIA *(kissé hátrább lép, meghökken):* Ülj le és írj! Mennem kell. Ülj le és írj!

SOCINO: Mentem volna inkább az istállóba, az állatokhoz, a tehenekhez, a kancákhoz, a bivalyokhoz, mielőtt megkívántalak volna.

MÁRIA: Gyűlölsz, mert kettőnk közül a te bűnöd a nagyobb, s mert a tiéd a nagyobb bűn, hát nem őt *(Dávid Ferencre mutat)* gyűlölöd, hanem engem. Akivel pedig egy fából vagy faragva. Engem gyűlölsz, mert én vagyok a gyengébb, engem gyűlölsz, mert ő az okosabb. Őt gyűlölni veszélyesebb, mint engem... De ne félj, már gyűlölhetsz másként is... már nem vagyok a hülye lány... meglátjátok: megokosodtam.

SOCINO: Megokosodtál mellettünk... A hajdani hülye lánynak megjött az esze — mellettünk. Annyit figyeltél bennünket tágranyílt szemmel, repdeső fülekkel, hogy rádragadt valami. Megokosított az ágyunk, amelybe surrantál, megokosított a kurvaságod. Menj Blandratához, aztán tovább az összes főpapokhoz, menj, mert valamennyiüktől tanulhatsz valamit! Menj és végül püspök lehetsz: a kurvák püspöke! *(Villanatnyi szünet.)* Istenem!

MÁRIA: Állat, vadállat... Te beszélsz Istenről, te... besúgó!

DÁVID FERENC *(Máriához):* Hallgass! Ne bántsd Socinót!

MÁRIA: És te, akinek az agya már alig mozog, mert vén vagy és hülyébb, mint én akkor, amikor ágyamba jöttél, meg is érdemled ezt a sorsot, ha sose nézel körül, ha nem törődsz, hogy ki jön a házadba. *(Kis szünet.)* Te pedig *(Socinóra néz)* ülj le és írj, mert mennem kell, Blandratához *(gúnnyal).* Látni akarja az írásodat.

(Hosszú csend, Socino Máriát nézi, az asztalhoz lép, leül, néhány sort vet a papírra, Mária megáll az asztal mellett, felülről mereven nézi, Socino átadja az írást, Mária Dávid Ferenchez lép) Gyere! *(Karonragadja és viszi a baloldali nyíláson át.)*

(Hosszabb szünet)

SOCINO *(egy ideig áll, majd lassan, mint aki tudja, mi következik, minek kell következnie, lassan a lépcső felé indul. Blandrata már jön le a lépcsőn, kezében az írás.)*

BLANDRATA: Írd át. Nem jó. Nem tetszik a fejedelemnek. Írd át. *(Nyújtja.)* *(Szünet, látszik: Socino szándékosan nem nyúl a papír után.)*

SOCINO: Öltél már embert, Blandrata? *(Villanatnyi szünet.)* A szájban milyen érzés, milyen érzés a szájban — embert ölni?

(Szünet)

BLANDRATA: Írd át. Rövid. Írd át. *(Kicsit még előrébb nyújtja.)*

SOCINO *(mozdulatlan, nem nyúl érte, mereven állnak, Blandrata így kinyújtott kézzel, Socino szinte dermedten leereszteti karral. Hirtelen teljes sötét.)*

Függöny

Szín: ugyanaz. Socino a könyveket rakosgatja, szinte mániákusan szép rendbe, megmegsimogat egy-egy könyvfedelet. Még ápolatlanabb, még eszelősebbnek tűnik, még tétovábbnak, mint a második felvonásban. Épp egy könyvet tart a kezében, amikor ***Mária*** *belép.*

SOCINO *(odafordul, kissé felemeli a könyvet, semmit el nem áruló arccal mintegy rámutat, nagyon csendesen, indulat, szemrehányás nélkül — s ebben a jelenetben végig — így beszél.):* Ráléptél *(leteszi, egy másikat vesz elő)* erre is. *(Leteszi, egy harmadikat emel fel.)* Ezen a lábad nyoma is látszik. *(Ujjaival a könyv fedelén mutatja.)* Ez a nagy lábujjad nyoma. A lábad hüvelykujja, ha lenne a lábadnak hüvelykujja. Ez a lábad mutatóujja, ha lenne a lábadnak mutatóujja. Ez a lábad középső ujja, ha lenne a lábadnak középső ujja. Ez a lábad gyűrűs ujja, ha lenne a lábadnak gyűrűs ujja. Ez... *(legyint)*

MÁRIA: Hol van a püspök?

SOCINO *(valamivel könnyedébb hangon):* Mária, tetszettek neked azok az éjszakák? Szeretted te azokat az éjszakákat? Akkor is megkérdeztem, most is: jólesett neked — jólestek neked azok az éjszakák?

MÁRIA: Hol a püspök?

SOCINO *(mintegy emlékezve):* Amikor megvártuk, hogy a püspök elaludjon, s te a földről az ágyamba másztál, mert másztál, ezt nem tagadhatod... de lehet, hogy kúsztál... *(Kis szünet.)* De úgy is volt, nem tagadom, hogy én feküdtem melléd a földre. A bőrre. Néha olyan szaga volt, mint kutyának eső után. De nem éreztem. Csak utána éreztem. Előtte nem volt orrom. Csak utána éreztem, hogy van orrom. *(Kis szünet.)* Volt úgy is, hogy ott *(a lépcső felé bök fejével)* a lépcsőn, ott... azon a lépcsőfokon *(most mintha ujjaival keresné, pontosan azt a lépcsőfokot, amelyről szó van)* szeretkeztünk, volt úgy, hogy néha a padlásra is föllopóztunk...

MÁRIA *(mintha figyelné is, meg nem is, egyre konokabbul kérdez):* Hol a püspök?

SOCINO: Tudtam, hogy előtte vagy közben vagy utána a püspökkel is lefeküdtél. Hisz egyetlen nőszemély voltál — itt *(körülmutat.)* Nem lehettünk finnyásak. Hát nem bántam. Pedig bánhattam volna. De a püspököt szerettem. A püspököt becsültem. Te nem ismered a férfiakat: ha undorodtam volna a püspöktől, ha nem istenítettem volna, megalázva éreztem volna magam. Nem egy asszonytól utálkoztam, mert az urát a kapcánál is kevesebbre tartottam. *(Kis szünet.)* Tudom, hogy miután kikísérted az árnyékszékre, a szobádba is bementetek. Utálhatnám magamat, hogy meg tudok bocsátani, gyűlölhetném a püspököt, hogy meg tudta tenni, és leköphetnélek téged, bár nem csodálkozom, hogy erre is képes voltál.

MÁRIA: Socino, hol a püspök?

SOCINO *(tűnődve):* És én megígértem neked, hogy megtanítlak írni és olvasni. El is kezdtük. Semmit sem értettél, mert semmire sem vagy képes azon kívül, mint amire képes vagy. Nem tudtál odafigyelni semmire. Pedig téged is figyelni küldtek. *(Kis szünet.)* S amikor állapotos lettél, nem tudhattad, kitől lesz: tőlem vagy a püspöktől? De az Isten annyi eszet mindig adott az asszonynak, hogy tudja, mikor kell parancsolnia. Attól kezdve, ahogy ezt megtudtad, átvetted a hatalmat, mert úgy érezted, hogy most a kezedben vagyunk mind a ketten.

MÁRIA: Gyűlöltelek benneteket, azért feküdtem az ágyatokba, mert én csak azzal tudok egy ágyba feküdni, aki megalázott.

SOCINO *(tétován):* Igen, ez a gyűlölet... mert nem tudhatod, melyikőnk az apja. Nem tudhatod, hogy ki csinálta. Úgy gyűlölsz, mint a markotányosnő gyűlöli az ezredet, nem azért, mert mindenkivel lefeküdt, hanem mert nem tudja, hogy melyiküktől nő a hasa. *(Kis szünet.)* És látom, hányingered van... mint minden állapotos asszonynak... És mert nem tudod, hogy melyikőnk az apja, hát mindkettőnket gyűlölsz. *(Mintha eszelősen.)* Nehogy valamelyikőnknek ne jusson gyűlölet, nehogy valamelyikőnk kimaradjon a gyűlöletedből.

MÁRIA: Azért gyűlöllek mindkettőtöket, mert hülyének néztetek... mert latinul beszélgettetek... mert nem értettem, hogy mit gondoltok... mert annak gondoltatok, ami voltam... mert úgy bántatok velem, mint azzal, ami valóban voltam.

Csönd

SOCINO *(mint akinek eszébe jut):* Holnap karácsony szombatja.

MÁRIA: Blandrata azt mondta, hogy holnap jönnek a püspökért.

SOCINO: Kik?

MÁRIA: A fejedelem katonái.

SOCINO: És miért épp neked mondta ezt Blandrata?

MÁRIA: Nem tudom, de mondta. Hol a püspök?

SOCINO: Megérted te azt, van-e értelmed arra, hogy felfogd: az értelmes árulás, az értelmes áruló semmit sem gyűlöl úgy, mint vetélytársát, a durva és oktondi árulást. És viszont: a durva és oktondi besúgó gyűlöli ellenfelét, az értelmes, a könyveken nevelkedett besúgót... Megérted ezt, Mária?

MÁRIA: Ezt gyűlöltem és ezt szeretem benned, hogy mindig tudtál másról beszélni. Sohasem arról beszéltél, amiről szó volt, és mégis mintha mindig arról beszéltél volna. *(Mint aki hirtelen elvágja saját villanásnyi ellágyulását, keményen.)* Hol a püspök?

SOCINO *(mintha kissé a nézők felé is mondaná):* Megérti-e valaki egyáltalán, hogy az árulásnak is van lelkiismerete? Hogy az értelmes besúgó nemcsak a fejedelemnek, az igazságnak, a jövő történelmének is besúgója lesz, megérti-e ezt valaki? És azt ki érti meg, hogy az oktondi besúgó csak a fejedelemé, de nem az igazságé is, mert az igazságot nem is ösmeri, de ha ösmerné, akkor sem értené. *(Kis szünet.)* De az értelmes besúgó az értelmeteknek is besúg. Felfogja-e ezt valaki? Mert ha nem... eggyel több okom lesz... *(egészen halkan)* valamire...

MÁRIA: Ne zagyválj, Socino, ne zagyválj! Hol a püspök? *(Kicsit magyarázólag.)* Engem bíztak meg, hogy gondozzam, hogy vigyázzak rá...

SOCINO: Ránk... *(kissé más hangon, könnyedebben.)* Hallottam valahol, hogy a női őröknél nincsen kegyetlenebb. Ahol asszony őrködik, a szökés csak gondolatainkban lehetséges. Ahol asszony őrködik, oda csak az ördög és néma gondolatunk teheti be a lábát.

MÁRIA: Te vagy az ördög! Ha nem mondod meg, hol a püspök, jelentem Blandratának.

SOCINO: Elárulnád egyetlen gyermeked két apját?

MÁRIA: Állat! Hogy lehet az Isten embere ennyire állat!? Hát titeket az Isten sohasem finomít? *(Kurtán.)* Megmondod, hol a püspök?

Csönd

SOCINO: Megöltem.

Csönd

MÁRIA: Őrült.

SOCINO *(szelíden, magyarázóan):* Megöltem, mert állandóan csak bűnt követtem és követhettem el ellene: megfigyeltem, jelentettem, besúgtam minden mozdulását. A fejedelemtől ezért én nem büntetést, hanem kegyet kaptam és kapok. De vezekelni szeretnék. Megöltem hát a püspököt, s így bűnöm már törvénnyel büntetendő. Olyan bűnt akartam ellene elkövetni, amire írott törvény is van. Megérted? Mert a besúgásra nincs írott törvény, az árulkodást azok támogatják, akik a törvényt írják, és ahogy mondják, védik. Olyan bűnt akartam ellene elkövetni, amely által én is büntethető leszek nemcsak Isten, hanem a fejedelem, a Báthory törvényei szerint is. *(Apró szünet.)* Azért öltem meg, hogy megbüntessem magamat az ő élete által.

MÁRIA: Őrült. Igazat beszélsz...?

SOCINO: Igen.

MÁRIA: Őrült! Megyek! *(Sebesen indul.)*

SOCINO *(szelíden):* Várj!

MÁRIA *(megtorpan.)*

SOCINO: Várj meg kint, meg kell írnom Blandratának a mai jelentést, mindent beleírok, ezt is, nagyon fontos, a legfontosabb, várj meg kint, kint... a folyosón...

MÁRIA: Megvárom itt.

SOCINO: Nem. Ezt most egyedül akarom megírni, nem akarom, hogy nézzenek, miközben írok, nem akarom, hogy figyeljenek, miközben írok. Egyedül akarom írni. Egyetlen mondat csupán. *(Kis szünet.)* Ez az egyetlen mondat, amit egészen egyedül fogok írni. *(Kis szünet.)* Menj ki, várj meg a folyosón...

MÁRIA *(mintha kicsit megborzongana):* Siess, a folyosón hideg van.

SOCINO *(a lúdtoll után nyúl):* Sietek. *(Mária kilép, ahogy kilépett, Socino abban a pillanatban visszateszi a tollat a kalamárisba, lassan a lépcsőhöz megy, fölnéz, mintha minden lépcsőfokot külön követne pillantásával, azután lassan, kicsit tétova léptekkel elindul a nyílás felé, amelyiken Mária kiment, Socino el. Csend. Hosszabb szünet. Dávid Ferenc belép azon a nyíláson — a baloldalin —, ahol mindig az árnyékszékre szokták vinni.)*

DÁVID FERENC: Socino! Hol vagy, Socino?! *(Leül az ágy szélére.)* Se Socino, se Mária. Ennyire szabadon hagynak? Akár meg is szökhetnék, ha — akarnék... Ha — lenne valami értelme... ha — egyenest Istenig mehetnék... *(Félig-meddig az ágyra dől, szünet, bámulja a mennyezetet.)*

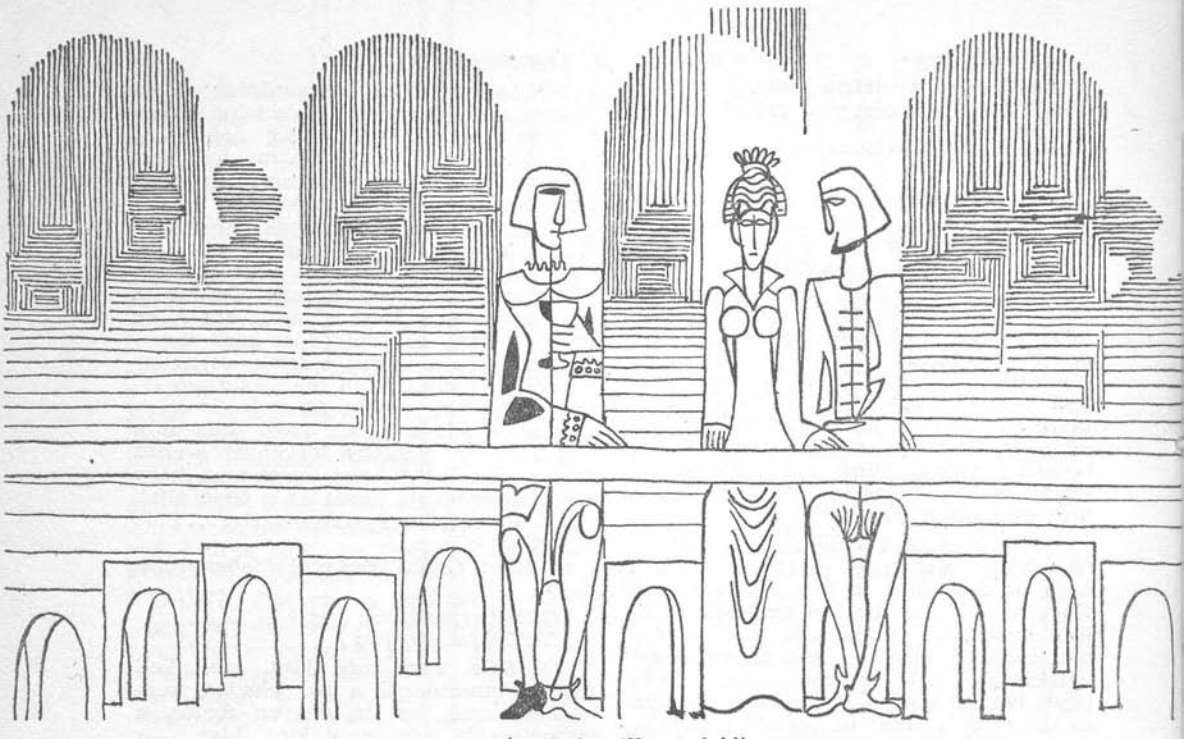

Bardócz Lajos illusztrációi

SOCINO *(be, ott, ahol Mária után kiment, megáll a szín közepén, arca szelíd, Dávid Ferencre néz, szinte derűsen, szinte biztatóan):* Holnap karácsony szombatja lesz.

DÁVID FERENC *(hirtelen ül fel):* Holnap? Az lehetetlen. Először életemben nem jutott eszembe, hogy karácsony milyen napra esik.

SOCINO: Blandrata azt mondta, hogy holnap jönnek érted a katonák.

DÁVID FERENC: Neked mondta?

SOCINO: Nem. Máriának.

DÁVID FERENC: Hol van Mária?

SOCINO: Mit gondolsz, miért tartotta fontosnak Blandrata, hogy ezt velünk tudassa? *(Kis szünet.)* Vajon azért, hogy szökést kínáljon föl neked?

DÁVID FERENC: Nem. Érvet akar. Bizonyítékot. Aki szökik, az csak bűnös lehet. Szököm, tehát bűnös vagyok. Ezt akarja bizonyítani a fejedelemnek. De úgysem jutnék messzire. És ha messzire jutnék, akkor sem szöknék el. Nincs mit tennem a világban az egyházamon és ezen a tájon kívül.

SOCINO: Majd megtanulnád a teendőt, akárcsak én. *(Kis szünet.)* Olyan furcsa, olyan jó, olyan igaz elégtétel lenne számomra, ha te most elszöknél, ha te most elmennél és épp az én hazámba mennél, és veled is mint száműzöttel, mint hontalannal ugyanígy bánna az én fejedelmem, az én királyom... Ugyanígy bánna, nagylelkű lenne és megbízna, hogy valakit megfigyelj. *(Kis szünet.)* Bocsáss meg. Mondd, nagyon gonosz vagyok?

DÁVID FERENC: Nem, Socino. Nem vagy gonosz. De sejtetted, hogy lesz egy mondatom, sejtetted, hogy tartogatok a számodra egy mondatot. Jól sejtetted. Most eldöntöttem: megmondom. Ha én a te országodba mennék, ha a te királyod azt kívánná tőlem, amit tőled kért az én fejedelmem... *(megtorpan.)*

SOCINO: Megtennéd?

Csönd

DÁVID FERENC: Nem.

Csönd

SOCINO: Te vagy a gonosz! *(Hirtelen, mintha nem tudná, mit mondjon.)* Miért nem voltál soha ilyen kegyetlen? Sunyi voltál, mert megvártad, hogy legyengüljek, kivártad az utolsó ütés idejét. Miért nem voltál soha ilyen kegyetlen, mint most?

DÁVID FERENC *(nagyon nyugodtan):* Mert nem volt miért. Kilátástalan volt minden. Én tudtam, hogy a fejedelem-

nek a pusztulásom kell. Te viszont a te helyzetedben mást, mint az árulást, nem választhattál. *(Kis szünet.)* Hát legalább az együttlétünket akartam széppé és őszintévé tenni. Segíteni akartalak, hogy meg legyenek veled elégedve, hasznos akartam lenni számodra. *(Kissé más hangon.)* Azt hiszem, jól éreztük magunkat. Azt hiszem, jól érezted magad ebben a vendégségben. Jól kibeszélgettük magunkat. És ha nem lett volna Mária... *(Villanatnyi szünet, mint akinek eszébe jut.)* Hol van Mária?

SOCINO: Nagyon kegyetlen voltál, Ferenc. Miért áltattál, miért mondtad nekem, hogy jobb neked az én árulásom?

DÁVID FERENC: A vendégem voltál. Vigasztaltalak.

SOCINO: Vigasztaltál?

DÁVID FERENC: Vigasztaltalak, mert pap vagyok. Még a hóhéromat is vigasztalnám.

SOCINO: Dávid Ferenc! Mit akarsz te az életeddel *nekem* bizonyítani?!

DÁVID FERENC: Neked csak ennyit: mégis az én Istenem az erősebb, mert amíg te árulkodtál, én vigasztaltalak.

SOCINO: Gyilkos vagy! Megöltél! Rabló vagy! Megloptál! Mert én hittem neked, mert én hittem, hogy te hiszed, hogy én jót akarok. És én hittem, hogy jót akartam.

DÁVID FERENC: A legrosszabbon belül a leglehetségesebb jót.

(Közepes szünet)

SOCINO: Ti, nagyok, a világ szörnyei vagytok! Úgy tesztek jót, hogy utánatok és mögöttetek mindenkinek elmenjen a kedve a jótevéstől. Ti lenézve szeretitek az embereket. Szeretitek, mert kicsiknek tartjátok őket.

DÁVID FERENC: Az anyánk is akkor szeretett jobban bennünket, amikor kicsik voltunk. Az Isten is azért jó hozzánk örökké, mert neki mindig kicsik maradunk. *(Maga elé néz.)* Az Isten nekünk nem az atyánk, se nem anyánk. És ezért nincs az a szűz Mária, aki gyermeket szülhetett az egyetlen Istennek. És ezért Jézus nem Istennek a fia, hanem Isten gondolatát megértő legnagyobb emberünk, a mi egyetlen Istenünk szellemének elsőszülöttje. Mert Istennek nincs neme: önmagát nemzi és önmaga szül. *(Kis szünet.)* Holnap karácsony szombatja. Talán ezért jutott eszembe.

SOCINO: Istennek nincs neme? Te vagy unitárius? Megtagadod a férfi teremtőt, az Atyát? Istennek nincs neme?

DÁVID FERENC: Hogy férhetett volna egy mulandó, egy halandó asszony kicsi méhébe Isten; hogy férhetne a végesbe a végtelen?!

SOCINO: Megvigasztaltál, végleg megvigasztaltál, jó, hogy elárultalak.

DÁVID FERENC *(csendesen)*: Ezt is a te vigaszodra szántam. Emlékszel még, azt mondtad egyszer: meggyőződésből, hitből akarsz besúgó lenni. A lelked most már tiszta lehet. Azért árultál el, mert nem értettem egyet véled. Legyen ez a vigaszod mindörökkön. S ha majd rájössz, hogy ez vigasznak nem jó, vigasztalj te is másokat ugyanúgy, mint én. *(Villanatnyi szünet.)* Hol van Mária?

Csönd

SOCINO: Az én fiam halt meg. Viszszakapod a vigaszod. Az én fiam halt meg! *(Rövid ideig sötét van, majd ugyanaz a szín látható, közepén karácsonyfa, egészen dísztelenül, csupán a betlehemi csillag világít a fa csúcsán, Dávid Ferenc szalmazsákja a fa alatt van, a püspök rajta ül, Socino a lépcső harmadik fokán.)*

SOCINO: Mindjárt jönnek a katonák.

DÁVID FERENC: Csak hagyják, hogy befejezhessük zsoltárainkat.

SOCINO: Énekeljük együtt.

DÁVID FERENC: Kezdjük el.

SOCINO: Kezdjük.

Csönd, hosszú hallgatás

DÁVID FERENC: Ne siesd el, Socino. Lassabban. *(Mintha hallaná, bólint.)* Így.

SOCINO: Jó. Így.

Hallgatnak

SOCINO: Most a nyolcadikat kezdem.

DÁVID FERENC: Egy hanggal lejjebb. *(Mintha hallaná, úgy figyeli.)* Így.

Hallgatnak

SOCINO: Most a kilencediket. Kezdd el te.

DÁVID FERENC: Jó. *(Kis csönd.)* Így *jó lesz?*

SOCINO: Jó.

Hallgatnak, hallgatásuk szünetbe megy át

SOCINO: Vendégségben voltám. Vendéged voltam. Vendéged és árulód. Mégis veled karácsonyolok a legszívesebben. Veled, mert másom nincs ezen a kerek világon, csak az, akit elárultam. *(Maga elé néz.)* Miért szeretjük azt, akit elárultunk? *(Szünet.)* Vendéged voltam. Élősdid. Belőled éltem, teérted kaptam hazát. Ne vess meg, püspök, ne hagyj magamra. A kullancs ragaszkodik így a jószághoz, ahogy én vájnám, ásnám magam beléd, hogy ne téphess ki magadból. Kellesz. És mindig kelleni fogsz. S talán csak azért, hogy elárulhassalak. Köszönöm a vendégséget.

DÁVID FERENC: Vendég voltál — a tudatomban. Én is vendég voltam a tiédben. És mindketten vendégek — Isten tudatában. Egyetlen vendégségünk ez. *(Kis szünet.)* Nem vetted észre, Socino, hogy te, aki most a fejedelem jutalmát várod, a Blandrata jutalmát várod, te sem vagy boldogabb, mint én, aki valami... egyebet várok.

SOCINO: És te sem vagy boldogabb, Dávid Ferenc, te sem vagy boldogabb, mint én, pedig te hittél és hiszel. *(Kis szünet.)* És most már, hogy vége a vendégségnek és mindent tudunk egymásról, most, miután árulkodtam rólad, és te a vigaszoddal büntettél, mondd meg nekem, mert végül is tudni akarom, és csakis tőled: *Egy az Isten?*

(Most Kapitány és katonák jönnek be, patkó alakban körülfogják a karácsonyfát, úgy, hogy Dávid Ferenc látszik.)

KAPITÁNY: Hát nem szöktél meg, Dávid Ferenc. De hiába is próbálkoztál volna, mert már tegnap óta körülvettük házadat.

DÁVID FERENC: Csak a méltatlanok tudatából, az agyatokból szököm meg mindörökre. *(Élesen.)* Mit akartok?

KAPITÁNY: A fejedelem parancsa, hogy jöjj velünk.

DÁVID FERENC: Megyek. De előbb befejezzük zsoltárainkat. A hallgatást. Engedjétek meg, hogy befejezzük Isten egyetlen zsoltárát: a hallgatást. *(Socino felé.)* Socino, énekeljük — a csendet!

(Ebben a percben bejön Dávid Ferenc veje, fegyveresen, odapillant a karácsonyfát körülvevő katonák felé, majd tekintete a lépcsőn ülő Socinóra esik, hozzá lép.)

DÁVID F. VEJE: Socino, gyere.

DÁVID FERENC: Ne bántsd Socinót!

DÁVID F. VEJE: Nem bántom, csak elénekeljük a hallgatást.

SOCINO *(majdnem üvöltve):* Ne öljetek meg! *(Suttogva.)* Ne súgjátok be az Istent.

Függöny

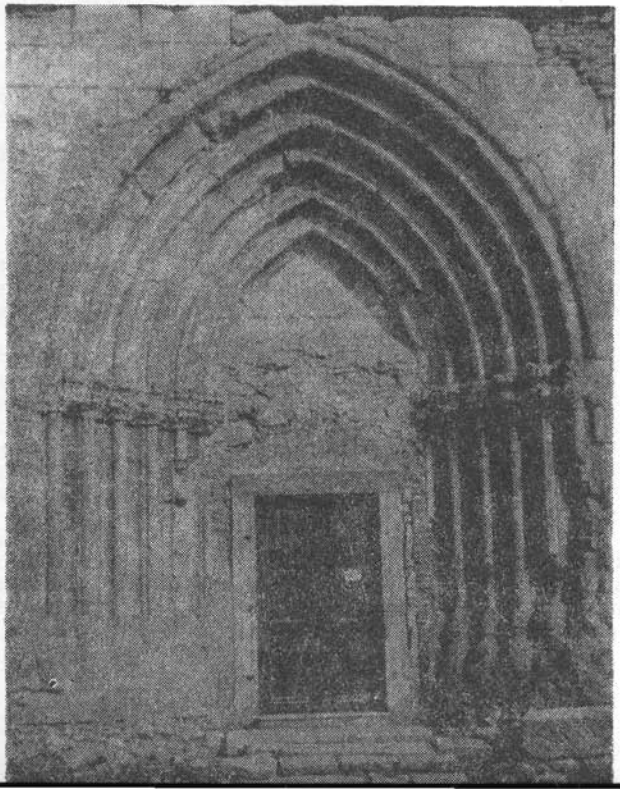

Gótikus templomkapu Tordán